

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

1

**דוח מחקר הערכה מעצבת –
שנה שניה לביצוע התוכנית
"עולים לדרך – קד"ם"
(קבוצת דיון משפחתית)
שלב ההכנה וההיוועדות – מחקר
משולב כמותני ואיכותני
2021**

משרד העבודה הרווחה
והשירותים החברתיים

JDC Israel Ashalim
Touching Lives, Transforming Communities

מוזאיקה
המרכז ליישוב סכסוכים בהסכמה
المركز لتسوية الخلافات
The Center for
Conflict Resolution by Agreement

משרד העלייה והקליטה
Ministry of Aliyah and Integration

תוכן

2.....	מבוא.....
4.....	תקציר.....
10.....	תוכנית "עולים לדרך קד"ם".....
11.....	מהו מודל קד"ם לרווחת ילד?.....
14.....	הגוף המבצע של המחקר.....
15.....	מטרת המחקר.....
15.....	שלב המחקר – הערכה מעצבת.....
15.....	שיטת המחקר.....
17.....	שדה המחקר.....
19.....	ממצאים מרכזיים.....
19.....	1. דאגות ומוגנות.....
22.....	2. תפיסת הליך קד"ם.....
41.....	3. הקשר בין השותפים.....
45.....	4. הקורונה כהקשר.....
47.....	אתגרי המחקר ומגבלותיו.....
51.....	המלצות.....
51.....	עיצוב מודל הפעולה של התוכנית.....
54.....	הכשרה, הדרכה ולמידה-מתמשכת ליצירת התאמות.....
57.....	הטמעה.....
59.....	מדיניות ארצית ומקומית.....
62.....	רשימת מקורות.....

מבוא

דוח ההערכה שלפניכם מציג תוצאות ביניים על אודות ביצוע תהליך – קבוצת דיון משפחתית (להלן: קד"ם) במסגרת התוכנית "עולים לדרך-קד"ם".¹ הדוח מתמקד בממצאי חקר נקודת הזמן הראשונה: הכנה להיוועדות והיוועדות.

מצאת התוכנית לדרך אסף צוות המחקר מחממת נבט בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית, נתונים כמותניים ואיכותניים משותפים שונים על תוכנית "עולים לדרך-קד"ם". מערך המחקר נועד ללמוד על אפקטיביות התהליך ומאפייניו דרך הפרספקטיבות של השותפים לביצועו. מערך המחקר תוכנן ביחד עם צוות ההיגוי בהתאם למדדי המחקר של התוכנית, אושר ולווה על ידו.

הדוח מציג את הממצאים המרכזיים שעלו מהמחקר האיכותני והכמותני לגבי שלבי ההכנה וההיוועדות. המחקר האיכותני הצליב תפיסות וחוויות של ההורים, העובדות הסוציאליות, המתאמים, המלווים, התומכים וחלק מהילדים. חלקם הוצגו בדוח מחקר ראשון ועליהם נוספו ראיונות נוספים משנת המחקר האחרונה. המחקר הכמותני אסף נתונים מההורים, המתאמים והעובדים הסוציאליים. דוח זה מהווה המשך לדוח המחקר הראשון ומשלב חלקים ממנו, כחלק ממסד הנתונים האיכותניים שנאספו לנקודת זמן זו.

הליך איסוף הנתונים היה מאתגר בשל סיבות שמפורטות בדוח בפרק: מגבלות המחקר. מפגשי המחקר שהתקיימו עם המשפחות והגורמים המקיפים אותן היו מעניינים ומלמדים. מפגשים אלה לימדו אותנו על איכויות מודל קד"ם כמו גם על אתגריו, והובילו לממצאים ולהמלצות המפורטות לפניכם.

אנו רוצים להודות לכל מי שליווה ומלווה את ביצוע המחקר: איריס פלורנטין, אילה מאיר, דליה לב שדה, נורית וייסברג-נקאש, מיכל יטמנו, אסתי מרקוביץ ומיכל יטמנו משרד הרווחה והשירותים החברתיים; בקי סרצ'ה ושרית ויזל מג'וינט - אשלים; רות נחנסון-אנקרי, בת-יה שרון, ענת אשל ואפי ברור ממוזאיקה. תודות גם למי שהיה בתחילת הדרך: עמיר קשי, מיכל כהן-הטב והדר ולטר.

¹ כל הכתוב בדוח מתייחס אל גברים ואל נשים, מלבד עו"ס המופיעה בשפת נקבה. השמות המופיעים בציטוטים הינם בדויים והפרטים מטושטשים.

אנו מודים לכל האנשים הרבים שענו על שאלות המחקר והקדישו לכך מזמנם, ושיתפו את מחשבותיהם, חוויותיהם ורגשותיהם – בני המשפחה – הורים וילדים שהשתתפו בתוכנית, עובדות סוציאליות, מתאמים, מלווים ותומכים.

תודה מקרב לב לצוות החוקרים מחממת נבט בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית, הפועלים בשדה המחקר: ללירז מזרחי-לוי, לגילת ביטון ולורד כהן, שדוח זה מבוסס רבות על ממצאיהן, ולמיכל נעמי אלקיים ולדימה גוטמן שאספו את הנתונים לדוח המחקר הראשון, ולשותפים הנוספים הממשיכים כל העת לאסוף נתונים ולקחת חלק תורם בקבוצת המחקר: אחלאם אבו קרן אבו גאנם, מעין עומר, הודיה בניטה, אחמד דראושה, נתניה מישל ופאטמה אבו-סארה. תודה לגילי ברקאי על הסיוע בעריכת הנתונים.

ד"ר ארנה שמר, ד"ר יסמין עבוד חלבי, יאן סדרצה ופרופ' דורית רואר-סטריאר

חממת המחקר נבט, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית,

האוניברסיטה העברית

תקציר

מטרת המחקר היא הערכת השפעת התוכנית "עולים לדרך- קד"ם" על המשפחות המשתתפות בה, ובפרט על שיפור מצב הילד, ומתן המלצות מעצבות להמשך הפעלת התוכנית. הדוח מסכם את השלב השני במחקר ההערכה המעצבת עבור השנתיים הראשונות (תשע"ט-תש"פ; 2019-2020) של שלב הפיילוט של התוכנית בשני שלביו הראשונים של הליך קד"ם (הכנה להיוועדות והיוועדות).

הממצאים נסמכים על נתונים מוצלבים מ 54 שאלונים כמותניים ממשפחות, מ 66 שאלונים שמולאו על ידי מתאמים, ו 60 שאלונים שמולאו על ידי עובדות סוציאליות, ביחד עם 62 נתונים מראיונות איכותניים של הורים, ילדים, עו"ס, מלווים, מתאמים ותומכים שהשתתפו בתוכנית "עולים לדרך" בערים בהן מתבצע פיילוט התוכנית. המשפחות נחקרו בשיטת חקר-מקרה המאפשרת להעמיק בסיפור המשפחתי הקשור לקד"ם כיחידה הוליסטית, ובסיפור הפרטי של כל מראיין. חלק מהמשפחות הן מהראשונות שנכנסו לתוכנית וחלקן הצטרפו בשלבים מתקדמים יותר. בנוסף נערכו תצפיות בישיבות ובהיוועדויות, נקראו תוכניות המשפחה ונכתבו יומני מחקר.

המחקר הינו מחקר מעצב שהינו גם מחקר אורך, הבודק לגבי חלק מהמשתתפים 2 נקודות זמן (לאחר ההיוועדות וכחצי שנה לאחריה). המחקר בוצע לאור גישה מודעת-הקשר ותוך התאמה תרבותית של כלי המחקר ופירוש הממצאים.

בשנת המחקר השניה פרצה מגיפת הקורונה והיא מהווה הקשר משמעותי בניתוח נתוני המחקר. הקורונה, שכפתה בידוד וריחוק חברתי פגמה ביכולת לקיים את ההכנה וההיוועדות כמתוכנן עם חלק כמחצית מהמשפחות. שלב ההכנה וגם רוב ההיוועדויות עברו לתקשורת סינכרונית באמצעות תוכנת הזום. בשל הקורונה גם השימוש בכלי המחקר עבר להיות טלפוני ברובו. יש לשער כי היעדר קשר פנים אל פנים השפיע על חווית ההכנה וההיוועדות.

ממצאי המחקר המרכזיים מלמדים:

1. דאגות ומוגנות

תוכנית "עולים לדרך - קד"ם" פועלת להליך קבלת החלטות על תוכנית משפחתית שמיועדת להעלות את רמת המוגנות של הילדים המגיעים לפיתחם של השירותים החברתיים. ממצאי המחקר ממפים את הדאגות על פי שכיחותן. נמצא פער מסוים בין ההורים לאנשי המקצוע

בהערכת עוצמת הדאגות. נראה כי ההורים רואים את הבית כמקום יותר בטוח מהעובדים הסוציאליים, וכך גם לגבי הטיפול שהם נותנים לילדיהם, אותו הם מערכים יחסית גבוה. ניכר דמיון בין ההורים לעו"ס בדרוג הדאגות המרכזיות הממוקדות יותר במצב הרגשי של הילדים, מצב חברתי מבודד וקשיים אל מול מערכות החינוך. ממצאי המחקר האיכותני מתכתבים עם ממצאים אלה. עם זאת, תקופת הקורונה העצימה את שיח הדאגות הן בהקשר למילוי צרכים פיזיים וקושי בקשר עם בית הספר (עקב קשיי למידה בזום ושאר השלכות הקורונה).

2. תפיסת הליך קד"ם

2.1 שלב ההכנה

ממצאי המחקר המשולב מעידים על שביעות רצון רבה של ההורים מהמתאמים המובילים את התהליך. ההורים מעידים על שביעות רצון רבה מהמתאם. ניכר מדבריהם כי נוצר קשר של אמון בו ואמונה בעילות התהליך שלפניהם. גם עם פרוץ מגיפת הקורונה נותר אמון גבוה במתאם. עם זאת באשר לעבודתו עם הילדים ניכרה פחות שביעות רצון.

ניכר כי גם המתאמים חשו שביעות רצון גבוהה ממילוי תפקידם. מרביתם חשו כי התבססו יחסים חיוביים עם יכולת לשיתוף פעולה ואמון. המתאם לומד מההורים רבות ותוך כדי כך מבסס עימם מערכת יחסים פחות פורמלית אשר מתבררת כמשביעת רצון.

בשלב זה אנו עדים גם לאתגרים של מתאמים ביישוג חלק מהמשפחות, באיתור תומכים הנכונים לקחת חלק בתהליך, בהכנת הילדים ולעיתים גם בקשר עם מערכת הרווחה.

2.2 היוועדות

מרבית ממצאי המחקר הצביעו על ההיוועדות כאירוע מקדם בו נעשות החלטות חשובות על התארגנות המשפחה למען קידום מוגנות הילדים. על פי רוב, וכפי שיעידו הממצאים בהמשך, קיימת שביעות רצון גבוהה מתפקוד אנשי המקצוע וגם מהתומכים, וקיימת חוויה של ההורים כי מקומם היה משמעותי, ומקומו של הילד פחות.

הכיבוד נתפס לרוב כאמצעי של מתן כבוד על ידי המשפחה המארחת באמצעותו היא מוקירה את משתתפי ההיוועדות הבאים לסייע לה, סממן סימבולי של בעלות שלה על התהליך, דרך של ביטוי עצמי ואמצעי ליצור אוירה ומקרבת. עם זאת, מעט משפחות ראו בכך נטל.

השלב של הזמן הפרטי נתפס כמשמעותי, אף כי יש שחוו אותו בדרכים שונות. לרוב ההורים ראו בו הזדמנות אמת להשפיע על תוכנית המשפחה וניהול סל המענים. בנוסף, זהו זמן בו התומכים מוכיחים את תמיכתם בסיוע באיתור וגיבוש פתרונות ובהתנדבות לקחת על

עצמם משימות מתוכנית המשפחה. חלק מהתומכים העידו כי ההיוועדות, במיוחד החוויה בזמן הפרטי עם המשפחה, יצרה אצלם תחושת מחויבות לקחת על עצמם משימות מתוכנית המשפחה ולהישאר לצד המשפחה. עם זאת היו גם תומכים שהעידו כי לא הבינו את נטל המשימה המונחת לפיתחם בשלב זה. על פי הנתונים הכמותניים, המתאמים תפסו את חשיבות הזמן הפרטי בצורה גבוהה יותר מהעו"ס ומההורים.

סוגיית מעורבות התומכים נמצאה מורכבת על ידי כל משתתפי המחקר, על אף שתפקידם נתפס כחשוב וייחודי. זאת למשל מפאת קושי באיתור תומכים עבור חלק מהמשפחות או מחוסר רצונם של ההורים להיחשף בפניהם. גם המתאמים הביעו תחושה כי קשה לצפות את מחויבות התומך.

כל משתתפי המחקר הצביעו על תפיסה חיובית מאוד של תפקיד ההורה בהיוועדות. המתאמים תפסו זאת באופן גבוה מאוד, ולאחר מכן ההורים והע"ס. על פי רוב חוויית ההיוועדות מהווה אירוע מרגש ומכונן, הן למשפחה והן לאנשי המקצוע. יחד עם חוויית נרגשות מתהליך זה, היא נחוותה מספר פעמים כמקום מאכזב, מאיים, מביך ושיפוטי. לעומת מקומם החיובי לרוב של ההורים, סוגיית מיקום הילד בהיוועדות אינה פתורה. נראה כי למרות היערכות להשתתפות הילדים בתהליך, בפועל מעידים רוב גבוה ממשתתפי המחקר כי מקומם פעמים רבות נותר משני ולא ממוצה.

בהיבט של תפקיד העו"ס בשלב ההכנה וההיוועדות, נמצא כי העו"ס מעורבות ונוכחות בשלב זה יותר מהמצופה מהן כמשניות למתאם וכי המיקוד האינטנסיבי במשפחה מעלה משימות לטיפול. חשיבות תפקיד העו"ס חוזק גם על ידי ההורים וגם בדיווח עצמי של העו"ס כי הן חשות בעלות השפעה ומשמעות.

באשר לתפיסת תפקיד המתאם, המשתתפים השונים מעידים על שביעות רצון מביצוע תפקידו, אשר נתפס כמכונן ומשפיע על התהליך כולו. הורים מסבירים כי המתאם היה קשוב להם, נוכח, לא שיפוטי, איפשר להם קבלת החלטות בתהליך, נענה לבקשותיהם וניהל היטב את ההיוועדות. לרוב גם העו"ס רואות במתאם גורם חשוב ביצירת קשר עם המשפחה ולהטבת דרכי הסיוע עבורה.

כל המשתתפים חוו את ההיבטים האתיים בניהול ההיוועדות כגבוהים מאוד. עם זאת חשוב לקחת בחשבון מסרים שחזרו על עצמם באשר למבוכה שנוצרה אצל חלק מההורים בגין חשיפת דאגותיהם ודרכי התנהלותם אל מול משתתפי ההיוועדות.

בנוגע לחשיבות התכנית המשפחתית – כל משתתפי המחקר מכירים מאוד בחשיבותה. נתון זה אינו מפתיע שכן מודל קד"ם מכון כולו לקבלת ההחלטות המרוכזות בתוכנית המשפחתית.

3. הקשר בין השותפים

הקשר בין ההורים והמתאם נמצא על ידי שני הצדדים כקשר משמעותי שיחסה אליו שביעות רצון גבוהה.

לגבי קשר בין ההורים לע"ס - השוואה בין התפיסות של העו"ס וההורה במידת אמון ושיתוף מעלה כי הן ההורים והן העו"ס תפסו את מידת האמון ושיתוף הפעולה בקשר ביניהם במידה בינונית-גבוהה. כאמור, יש לזכור כי בשלב זה תפקיד העו"ס מיועד להיות משני לעבודת המתאם המוביל את התהליך. המחקר האיכותני שופך אור על מורכבות הקשר עם העו"ס שבבסיסו, עם חלק מהמשפחות, הוא רעוע ומאופיין בתחילתו בחוסר אמון. נראה כי ההיוועדות מהווה לא פעם נקודת מפנה לחווייה הדדית של הגברת אמון וביסוס המשך קשר בין ההורים למערכת הרווחה וגם לאנשי מקצוע אחרים, כמו מערכת החינוך.

4. הקורונה כהקשר

במהלך שנת המחקר האחרונה מגיפת הקורונה השפיעה על מצבן של המשפחות ועל התנהלות התוכנית. בנתונים שנאספו בשנת המחקר האחרונה נעשה ניסיון לברר את משמעות מצב החירום על עולמן של המשפחות, אשר כמו משפחות אחרות מחוץ לתוכנית, חוו השפעות דומות. הצלבת הקשרים של חלק מהמשפחות כמו: עוני, דאגות למצב הילדים, הגירה, בדידות חברתית – מחמירות את מצב המשפחות. ניתן לזהות את השפעת הקורונה בממדים הבאים:

העמקת מצוקה כלכלית ונפשית: החמרת העוני בקרב משפחות רבות, לרבות אי בטחון תזונתי.

הסתגרות בבית וריחוק חברתי: השלכות הבידודים, הסגרים והנחיות הריחוק החברתי מנעו חיי שיגרה כמו יציאה לעבודה, למערכת החינוך ומפגשים א-פורמליים. ההסתגרות בבית העלתה מתחים ומצוקה נפשית.

שינוי מתכונת המפגשים עם המתאם והעו"ס: בשל הנחיות מגבילות או איסורים על מפגשים, חל לא פעם עיכוב בקשר עם המתאם, שינוי לקשר סינכרוני, דחיית מועד ביצוע ההיוועדות והתחלת ביצוע התוכנית המשפחתית.

הערכה המעצבת נחלקת להמלצות בארבעה תחומי פעולה:

1) **עיצוב והתאמת דרכי הפעולה של התוכנית:** זיקוק הגדרות תפקיד של מתאם, מלווה ועובדת סוציאלית וחידוד הממשקים ביניהם, תוך הגדרת גבולות תפקיד. דיון בחשיבות שיתוף ותמיכה בילדים תוך אבחנה גילאית וחשיבה על בעלת תפקיד שאמונה על השתתפותם; עיצוב דרכי פעולה של המודל הקשורות למשל לגיוס התומכים, היערכות מוקדמת עם מענים, מיקוד הדאגות וכו' והגבלתם לפי הערכת יכולת היישום של התוכנית; פיתוח מודל המאפשר גמישות מתוך מודעות להקשר תרבותי או הקשרי חיים אחרים שיש בהם מחוויית ההתנגשות עם עקרונות קד"ם, גיוון תרבותי של מתאמים ומלווים. תהליך הלמידה העמוקה והנמשכת בשטח מעיד כי נעשים ניסיונות עקביים להתאים את המודל להקשרים בו הוא מתקיים לקראת השמת התוכנית ביישובים נוספים.

2) המלצות בתחום הכשרה של מתאמי קד"ם ומלווי המשפחות:

- חיזוק הכשרה והדרכה רעיונית-תפיסתית להתאמת כלים שיתופיים, לרבות בעבודה עם ילדים ונוער.
- המשך הדרכה והיכרות עם גישות קרובות שיכולות לשפוך אור על התהליך, כמו עבודה סוציאלית מודעת עוני וגישה מודעת-הקשר (למשל: ידע מתוך-קירבה, הצטלבות מיקומים, תפיסות תרבותיות של סיכון) עבור כלל אנשי המקצוע הקשורים לתהליך.
- תפקיד המלווה – המלווה אומנם עבר לשלב היישום, אך במקרים מסוימים יש מלווים שמתחילים קודם להיוועדות את הקשר עם המשפחה. על כן נחוץ המשך פיתוח משותף של תפקיד המלווה ופיתוח מודלים מותאמים לקהילות ייחודיות, כדוגמת הקהילה החרדית.
- הכשרה באקדמיה – היכרות עם מודל קד"ם בתהליכי הכשרה ולמידה אקדמית על מנת להגדיל את מעגל העובדים הסוציאליים המכירים, מבינים ויכולים לעבוד לפי המודל.

3) המלצות המתייחסות לדרכים להטמיע את מודל קד"ם בלשכה לשירותים חברתיים:

- רתימת מנהלת המחלקה להובלת המודל
- הליכי למידה ודיאלוג על המודל ואתגריו, לרבות היוועצות ולמידה מהצלחות מתוך תהליכים מהשדה. מומלץ לצורך כך להתנסות בלמידה משותפת עם הורים וילדיהם.

- חשוב ללמוד יחדיו כיצד לסנכרן ממשקים בין התוכנית לתוכניות אחרות ועם בעלי תפקיד בלשכה לשירותים חברתיים, וכיצד לפעול עם ארגונים חיצוניים כגון מערכת החינוך שנמצאה משמעותית בתהליכי קד"ם.

4) **המלצות הפונות להשפעה על מדיניות ארצית ומדיניות יישובית-מקומית:** התאמת מדיניות שתאפשר לבעלי התפקידים לבצע את התוכנית ולפעול ברוח מודל קד"ם מתוך הלשכה לשירותים חברתיים. ההמלצות מתייחסות לדוגמה להרחבת פיילוט התוכנית לאוכלוסיות נוספות, לרבות משפחות מהחברה הערבית; הטמעת הגדרות תפקידים של השותפים להפעלת התוכנית; הגדרת סל מענים; הגדרת בקרה והערכה; והרחבת תקנים לעו"ס המשפחה ולריכוז התוכנית.

תוכנית "עולים לדרך קד"ם"

מטרות התוכנית "עולים לדרך – קד"ם"

- הפחתת מצבי סיכון בקרב ילדים והפחתת הצורך בהפנייתם למסגרות חוץ ביתיות
- שיפור במצב המשפחות ובמצב הילדים והעברת כוח ההחלטה למשפחה
- שיפור האמון והתקשורת בין נותני השירותים ובין המשפחות
- יישום דרך עבודה חדשה עם משפחות – ראיית הכוחות, העברת האחריות ומתן אמון ביכולות המשפחה

אוכלוסיית היעד של התוכנית

- משפחות לילדים במצבי סיכון, על כל רצף הסיכון
- משפחות בהן הילדים מחוץ לבית או מועמדים ליציאה למסגרות חוץ ביתיות
- משפחות הנמנעות מקשר עם שירותי הרווחה, או מתנגדות לתכנית הטיפול עבור ילדיהן
- משפחות שבהן יש חשדנות וחוסר אימון כלפי שרותי הרווחה
- הורים המוכנים להשתתף בתוכנית ולבנות ולהוביל תוכנית טיפולית בסיוע אנשי המקצוע ותומכים עבור ילדיהם
- בהחלטת השותפים בהמשך שובצו גם משפחות שקיימים לגביהן הליכים לפי חוק הנוער

הגורמים הארציים השותפים להתוויית התוכנית והפעלתה

- משרד הרווחה והשירותים החברתיים
- אשלים-ג'וינט
- משרד הקליטה

• מוזאיקה – עמותה מפעילה

הגורמים המקומיים השותפים להפעלת התוכנית

- עו"ס המשפחה – גורם מתכלל
- עו"ס נוספים כגון מנהל/ת המחלקה, ראש צוות, פקידת סעד
- מתאם
- מלווה משפחה
- המשפחה: ההורים וילדיהם
- תומכים: משפחה מורחבת, שכנים, חברי משפחה, דמויות משמעותיות בחיי הילד/ההורים, דמויות רוחניות או מקצועיות

מהו מודל קד"ם לרווחת ילד?²

מודל קד"ם- קבוצת דיון משפחתית (FGC - Family Group Conference), הוא מודל קבלת החלטות לפיו עוברים האחריות וכוח ההחלטה למשפחה עבור התמודדות עם דאגותיה לילדיה, כאשר השירותים החברתיים מספקים עבודה מידע ומענים. קבוצת הדיון המשפחתית אותה מזמנת המשפחה, מורכבת מבעלי תפקיד ותומכים היכולים להיות למשל בני משפחה מורחבת או אנשים מהקהילה. ההנחה העומדת בבסיס המודל היא שהחלטות המתקבלות בהסכמה על ידי המשפחה והרשת המשפחתית-המורחבת והקהילתית שלה, יהיו מוצלחות יותר ויבוצעו באופן אפקטיבי, מאשר החלטות המתקבלות בשיתוף חלקי או בלעדי על ידי אנשי מקצוע.

מודל קד"ם פותח בניו זילנד בשנות ה-80 של המאה הקודמת לאחר שעלו ביקורות ותלונות של בני הקבוצה המאורית בפני הממשל, בנוגע לטיפול בבעיות משפחותיהם. התלונות היו סביב הטיפול בילדיהם באופן שלא תואם את אורח חייהם ותרבותם (Sundell,)

² פירוט על מודל קד"ם וסוגיות הקשורות להפעלתו ניתן למצוא בסקירת הספרות המלווה מחקר זה.

(Vinnerljung & Ryburn, 2001). בעקבות הצלחתו, מדינות נוספות כגון אוסטרליה, אנגליה, צרפת, נורבגיה, שוודיה, ארה"ב וגם ישראל אימצו אותו וכיום הוא מופעל במעל שלושים ארצות (Beek, 2005; Connolly, 2006). יתר על כן הוא התרחב לתחומים נוספים כגון קד"ם בתחום בריאות הנפש, אלימות במוסדות חינוך, בין בני זוג מסוכסכים, שיפוט בני נוער (De Jong at el., 2015). בישראל מתקיים בהצלחה משנת 2000 קד"ם לנוער עובר חוק (אזרחי, רוזינר, חסידה, חן, ולבד, 2015; רבקיין ושמעיה ידגר, 2007).

המודל מבוסס על העקרונות הבאים:

- זכות המשפחה ואחריותה האקטיבית למצבה.
- הסתמכות על כוחות המשפחה וסביבתה.
- זכות הילד להשתתף בהחלטות על חייו.
- אנשי מקצוע המספקים מידע ומענים, ותומכים בהעצמת המשפחה.
- אחריות הקהילה למשפחה וכוחה במציאת מענים ברי-קיימא.
- גישה דמוקרטית, דיאלוגית ומעגלית.
- רגישות-תרבותית ומודעות הקשרית.
- שפה שיתופית ואופטימית.

פרקטיקת קד"ם

את תהליך קד"ם מוליך המתאם האחראי על ביצוע שלבי המודל עד כתיבת תוכנית המשפחה ואישורה. המתאם הוא אדם ניטרלי שאינו קרוב משפחה או איש מקצוע מטעם ארגונים בתחום רווחת הילד, ואשר עבר הכשרה מקצועית לתפקיד זה. המתאם אחראי להפעלת המודל באמצעות תהליכי הכנה שעורך עם כל המשתתפים: הרחבת מעגל המשתתפים, סיוע בכינוס ההיוועדות ואיפשור ההיוועדות על כל שלביה. לפיכך בתפקידו הוא נפגש עם המשפחה ועוזר לה למפות את האנשים הקרובים אליה, העשויים לעזור במציאת פתרונות לדאגות שעלו בנוגע לילדיה. לאחר מכן, הוא יוצר קשר עם אנשים אלו, הנקראים 'תומכים', ומכין אותם להיוועדות. לאורך כל שלבי התהליך המתאם מאפשר לכול המשתתפים לקחת חלק, לבטא את דאגותיהם ולומר את דברם. הוא גם אחראי על תיאום הזמנים, ולרוב יחד עם המשפחה הוא מכין את המקום הנדרש להיוועדות, ומסייע להם במידת הצורך בהבאת כיבוד מתאים ובכתיבת הזמנות (Natland & Malmerg-Heimonen, 2014). חשובה יכולתו של המתאם להנחות תהליך שיש בו קונפליקטים ועמימות, ולהיות נחוש, יצירתי ובעל גמישות מחשבתית.

תהליך קד"ם: התהליך בישראל כולל את השלבים הבאים המתבצעים לינארית:

(א) הכנה להיוועדות: כאשר המשפחה מחליטה לעבור תהליך קד"ם, העו"ס והמתאם נפגשים בנושא. במידת הצורך המתאם יפגש גם למשל עם מדר"צ או עו"ס חוק נוער המטפלים במשפחה. לאחר מכן המתאם יוצר קשר עם המשפחה – עם ההורים ועם הילד אשר בנוגע אליו התעוררו דאגות. בהמשך, בהסכמתם, הוא נפגש במקביל עם גורמים משמעותיים עבור הילד בקהילה, כולל משפחה מורחבת ואנשי מקצוע רלוונטיים. בפגישות אלה תומכי המשפחה משתפים בכוחות של הילדים והמשפחה, בדאגותיהם כלפיהם ומעלים מענים אפשריים, שיתכן וגם יוכלו לסייע ביישומם. באופן זה המשפחה המורחבת יכולה להתגייס בדרכים שונות, כגון עזרה בשעות הבוקר בהכנת הילדים למסגרות חינוכיות או לסייע לשמור עליהם פעם בשבוע. עובדים מקצועיים יכולים בשלב ההכנה להציע פתרונות כגון מימון עזרה לימודית לילדים או הפניית ילד למועדונית בקהילה. בשלב ההכנה להיוועדות המתאם מסביר לכל אחד מהמשתתפים מהן מטרות וכללי ההיוועדות וכיצד היא תתנהל, כולל הסבר מותאם לילדים, בהתאם לגילם ובשלותם. בהיערכות זו יש לחשוב מראש על נוכחותם של הילדים או דמויות פגיעות אחרות, ולהיערך בהתאם. חשוב לתת לילדים מידע ברור כיצד תיערך ההיוועדות ולתכנן עימם כיצד יתפקדו בה ועל ידי מי יתמכו בה במידת הצורך.

(ב) היוועדות: ההיוועדות הינה כינוס של המשפחה עם תומכיה ועם אנשי המקצוע לשם

גיבוש תוכנית משפחתית. ההיוועדות כוללת את השלבים הבאים:

(1) פתיחת ההיוועדות ושלב השיתוף במידע: המתאם מציג את עצמו ותפקידו ואת המהלך הצפוי של המפגש וכלליו, ועורך היכרות בין האנשים הנמצאים בחדר, תוך שהוא מבקש מהם לתאר בקצרה את הקשר שלהם לילד. בהמשך כל אחד מתייחס לנכחות שהוא מאתר בילד ובמשפחה. לאחר מכן העו"ס מעלה את הדאגות ביחס לילד (ולעיתים לאחיו) ולהוריו, והנוכחים האחרים מוזמנים להוסיף. בשלב זה ניתן להעלות מענים הרלוונטיים לדאגות שעלו.

(2) זמן פרטי למשפחה: לאחר שנשמעו הדאגות והוצעו המענים השונים, המשפחה מקבלת זמן פרטי עם תומכיה על מנת להציע מענים נוספים, לדון בהם ולבחור את אלה המתאימים לה ומתוכם לגבש תוכנית-משפחה. לרשותה עומדים משאבים של שירותים ומענים מקצועיים ומטעם תומכים, וכן סל מענים גמיש בסך של 8,000 ₪. בשלב זה אנשי המקצוע והמתאם פורשים מהחדר על מנת שהמענים יבחרו על ידי המשפחה באופן עצמאי ובלתי מותנה. חשוב כי המענים המוצעים יענו על הדאגות המרכזיות, לא יפגעו באף אדם, לא יסתרו את החוק, ויהיו ברי-ביצוע.

(3) הצגת תוכנית המשפחה, דיון בה ואישורה: התוכנית מוצגת לאנשי המקצוע על ידי המשפחה כדי לקבל את עצתם ואישורם. את התוכנית מאשרים העו"ס המשפחתי והמדר"צ.

המתאם בודק האם משתתפי התוכנית מבינים את משמעות התוכנית עבורם ומסכימים עליה. במידה והתוכנית אושרה, המתאם מבקש מהם ומאנשי המקצוע לחתום ומחלק לכולם העתקים שלה.

(ג) הוצאה לפועל של תכנית המשפחה: שלב יישום התוכנית נתון באחריות המשפחה, ובסיוע ובמעקב של העובדת הסוציאלית. על מנת לתמוך ביישומה של התוכנית נקבע זמן מובנה, לרוב בצורת פגישה תוך מספר שבועות. מבחינת המשפחה נוצר מערך חדש של התארגנות משפחתית, הדורשת תיאום בין גורמים שונים, הסתגלות, וגם בחינה האם אכן המענים מתאימים למערכת המשפחתית ויעילים עבור הילד. ניתן לשנות את תוכנית המשפחה בהתאם ליכולת ליישמה ולשינויים במצב בני המשפחה.

הגוף המבצע של המחקר

חממת המחקר נבט: המחקר מתנהל בתמיכה של חממת המחקר נבט בבית הספר לעבודה סוציאלית ורווחה חברתית. החממה הוקמה על מנת לפתח מחקר 'מודע הקשר' כולל פיתוח מתודולוגיות חדשניות להערכה וטיפול מודעי הקשר ורגישי תרבות בילדים בסיכון בקבוצות אוכלוסייה מגוונות. חממת נבט שואפת לקדם פרספקטיבות מודעות הקשר עבור אנשי מקצוע וסוכנויות המספקים שירותים לילדים ומשפחותיהם בקונטקסט בין-תרבותי ובינלאומי. צוות החוקרים בחממה מגיע מקבוצות אוכלוסייה שונות בארץ ובעולם ומתחומי ידע שונים. החממה פועלת בשיתוף עם מוסדות אקדמיים בארץ ובחו"ל ומעניקה לסטודנטים סוציאליזציה לעולם האקדמי של מחקר באמצעות עבודה משותפת בקבוצות מחקר ובפרסומים משותפים.

מטרת המחקר

מטרת מחקר האורך היא הערכת השפעת התוכנית "עולים לדרך-קד"ם" על המשפחות המשתתפות בה, ובפרט על שיפור מוגנות הילד באמצעות החוויות והתפיסות של השותפים לתהליך קד"ם בשני שלביו הראשונים - הכנה להיוועדות והיוועדות (מדדי המחקר – ראו נספח 2).

שלב המחקר – הערכה מעצבת

דוח זה מתייחס **לשלב השני** במחקר ההערכה של ביצוע תוכנית "עולים לדרך-קד"ם" בישראל. המחקר הרחב כולל הערכה מעצבת ומסכמת, המשלב שיטות איכותניות וכמותניות, ומקיף את שלושת שלבי התהליך (הכנה להיוועדות, היוועדות, יישום תוכנית משפחה) תוך בדיקה בשתי נקודות זמן.

שלב זה הינו של **הערכה מעצבת** לשני שלבים הראשונים בתוכנית, המשלב ממצאים ממחקר כמותני ואיכותני לאורך השנים תשע"ט-תש"פ (2018-2020).

שיטת המחקר

המחקר בוצע **בפרדיגמת מחקר משולב, הממזג בין מחקר כמותני למחקר איכותני**. המחקר הכמותני הינו מחקר מתאמי-כמותני שהסתמך על הכלי של שאלונים שפותחו לצורך המחקר. המחקר האיכותני נעשה בשיטת חקר מקרה (case study) של משפחות שלקחו חלק בתוכנית.

במחקר הכמותני, נבנו **שאלונים** סגורים ניתנים למילוי עצמי. **השאלונים** כוללים שאלות דמוגרפיות על הנשאלים ומספר מדדים האומדים תפיסות ומידת שביעות רצון בהתאם למדדי המחקר שנקבעו מראש. כלי זה נבנה באופן מותאם לצרכי התוכנית הפיילוט בשל היעדר כלים מתאימים אחרים ועל כן כלל למשל מדדים בנושאים דאגות המתייחסות לילדים, קשרי המשפחה עם גורמים פורמאליים ובלתי פורמאליים ומידת היכולת לשיתוף פעולה לקידום המשפחה, הליך ההיוועדות בעיני השותפים, הערכת תפקידי המתאם והעו"ס. מדדי המחקר נבחנו במבחני מהימנות סטטיסטיים ונעו לרוב בין 0.65 לבין 0.9, ערכים שנחשבים לטובים. היו מספר מעט של מדדים שערכיהם היו מתחת ל 0.65 ועל כן הסתמכנו על פירוט המדד ולא על איחודו. דיווחים אלו נמצאים בפירוט בצמוד לכל מדד בהמשך.

איסוף הנתונים: נאספו נתונים מ 54 הורים, 60 עו"ס ו 66 מתאמים. עם ההורים השאלון בוצע באופן טלפוני בשל האפשרות להבהיר להם שאלות, להגדיל היענות ולהגביר את הפיקוח על

אופן איסוף הנתונים. עם אנשי המקצוע הועבר השאלון באופן מקוון, ובמיקרים שהתבקש באופן טלפוני.

ניתוח הנתונים: השערות המחקר הינן השערות קשר בין משתנים וגם השוואה בין קבוצות (קבוצות הורים, עו"סים ומתאמים). על מנת לבחון את ההשערות, נערכו מבחנים סטטיסטיים מותאמים: ניתוח מתאמים מסוג T-test וכן נעשה שימוש בתוכנת SPSS. משמעות ניתוח הממוצעים נעה בטווח בין 1-5. 1 בסקאלה היה (לרוב) הסכמה\מידה נמוכה מאוד, 5 בסקאלה היה (לרוב) הסכמה\מידה גבוהה מאוד.

המחקר האיכותני נסמך על 62 ראיונות. **חקרי המקרה** של 14 המשפחות איפשרו מבט עומק להבנת תפקודן של המשפחות ושל אנשי המקצוע הלוקחים חלק בתוכנית, להבנת חוויית המשפחה, דאגותיה והיבטים של שינוי במצבה בהקשר של סיכון. כמו כן, להעלאת תובנות אודות הקשר בין הגורמים הלוקחים חלק בתהליך – המתאמים, המשפחות והעובדות הסוציאליות מהמחלקות לשירותים חברתיים. גישת חקר-מקרה מאפשרת להבין תופעה במורכבותה, תוך חקירת **ההקשר** הטבעי בו היא מתרחשת וממנה להכליל תיאורטית. מערך זה נסמך על התפיסה ההוליסטית לפיה "השלם גדול מסכום חלקיו". לפיכך, למידת מרכיבי המקרה השונים וחיבורם יחדיו, מאפשרת להבין את כוליות התופעה ואת הקשריה.

איסוף הנתונים: החלק הארי של איסוף הנתונים נעשה במתודולוגיה של ראיונות עומק חצי מובנים המותאמים לכל אחת מהקבוצות: הורים, ילדים, מתאמים, תומכים, עובדות סוציאליות ומלווים (בשנה הראשונה למחקר המלווים ליוו גם בשלב ההכנה ונכחו בהיוועדות). כל הראיונות הוקלטו ושוקלטו. בנוסף, איסוף הנתונים לווה בכתיבת יומני מחקר שאספו מחשבות של החוקרים ואמירות מפגישות בלתי פורמליות וכן בקריאת התוכניות המשפחתיות. נוסף על כך נאספו נתונים מתצפיות בהיוועדויות של משפחות שנחקרו ומישיבות שונות (ישיבות במחלקה לשירותים חברתיים, הדרכת מלווים, צוות היגוי).

ניתוח הנתונים: תהליך הניתוח של הראיונות והתצפיות נעשה על ידי חלוקת המידע ליחידות משמעות שונות וארגון מחדש כך שניתן יהיה לתאר את חוויות המשתתפים ותפיסותיהם. ניתוח הנתונים נעשה בתוכנה לניתוח נתונים - Maxqda והתנהל בשני שלבים. בשלב הראשון מיפו החוקרים באופן דדוקטיבי בכל משפחה את התכנים העולים על פי קטגוריות מוגדרות מראש אשר כללו: תפיסות לגבי תהליך ההכנה, תפיסות לגבי ההיוועדות, תפיסות לגבי דאגות המשפחה, תפיסות לגבי תוכנית המשפחה, תפיסות לגבי ההתאמה התרבותית וכן קטגוריה כללית אליה הוכנסו התכנים שלא תאמו את הקטגוריות האחרות. בשלב השני של הניתוח אותרו מתוך קטגוריות אלו תמות אשר חזרו על עצמן בכל המשפחות ויצרו מבנה פרשני של

הנתונים. המידע שנאסף רוכז לכדי תמות מרכזיות אשר הכילו את הקטגוריות שנאספו בשלב הקודם.

מחקר מודע-הקשר והתאמה תרבותית של כלי המחקר וההליך המחקרי: מחקר מודע-הקשר הוא מחקר המותאם למצבי החיים המשפיעים על חייהם של הנחקרים מבחינת איסוף הנתונים ופירושם. לפיכך המחקר הותאם הן מבחינת שפה (נערכו ראיונות בשפת האם) והן מבחינת אופני ביצועו לקבוצת המיעוט האתנית או הדתית בה הוא מתרחש (למשל, התנהגות מותאמת ולבוש ההולם את ערכי הקהילה החרדית), ורגיש להקשרים אחרים כמו חיים בעוני או חיים עם מוגבלות. במחקר מסוג זה נציגות של המשתתפים מעורבת בדרך כלל בהתאמת וקביעת מדדים ודרכי איסוף המידע בכדי להבטיח ששפת המחקר ותכניו יהיו מתאימים לתרבות. לפיכך למשל לפני כניסת החוקרת לקהילה החרדית נערך מפגש עם רבני הקהילה אשר נתנו עצות כיצד לבצע את המחקר וקראו ואישרו את כלי המחקר (למשל האירו את תשומת ליבנו לרגישות של משפחות בכניסת אדם חילוני לביתם, או להימנע מקיום ראיון עם בן מגדר אחר לבד).

שדה המחקר

שדה המחקר לאיסוף הנתונים עליהם מתבסס הדוח הוא חמשת הישובים בהם מבוצעת התוכנית. במחקר הכמותני כל העובדות הסוציאליות, המתאמים והמשפחות היוו אוכלוסיית יעד. מבין המשפחות 15 משפחות סרבו להשתתף במחקר, בין אם כי הצהירו כי אינן מוכנות או לא ענו באופן עיקבי לניסיונותינו החוזרים לשוחח עימן. מבין משפחות אלה לגבי 3 התקבלה הנחיה לא לראיין. מסיבות שונות גם לא ראיינו מעט עו"סים (9) ומתאמים (3).

שדה המחקר האיכותני בתחילת הדרך בכל ישוב הוגדרה אוכלוסיית יעד מרכזית לתוכנית על פי מאפיינים תרבותיים (חרדים, יוצאי אתיופיה, בני המנשה, יוצאי מדינות חבר העמים וצרפתים). עם זאת, סוכם כי משפחות מתאימות שאינן עונות לקריטריון התרבותי יוכלו להשתתף בתוכנית ואכן כך היה. בהמשך, פחת התבחין התרבותי לשמש להפניה לתוכנית. בשנה הראשונה המחקר התמקד בתשע משפחות: 5 משפחות מהקהילה החרדית, 2 משפחות יוצאי אתיופיה ו 4 משפחות יוצאי חבר העמים (2 הן גם חרדיות). בשנה השנייה המחקר התמקד במשפחות מהתרבויות: 2 יוצאי חבר העמים, 1 מדרום אמריקה ו 2 משפחות צבריות. המשפחות מושפעות מהקשרים נוספים שנחשפו במחקר, כמו הגירה, עוני, דת, מוגבלויות, שכול ועוד.

לצורך המחקר נבנו מדריכי ראיון מותאמים לקבוצה הנחקרת. מדריכי הראיון כללו קווים מנחים כלליים, אשר כיוונו את החוקרים בשאלותיהם לצד שאלות פתוחות המאפשרות הבנה רחבה של חוויית המרואיינים. בין הנושאים שנשאלו היו: חוויית ההכנה להיוועדות, חוויית ההיוועדות עצמה וכן שאלות בנוגע לתפיסות הסיכון של המשתתפים והאם נעשה לדעתם התאמה תרבותית בפרקטיקות העבודה.

אתיקה: המחקר נערך בכפוף לאישור האתיקה של האוניברסיטה העברית ובהסכמת הנחקרים.

סוגיית ה**סודיות** ושמירתה הינה מרכזית במחקר זה מכיוון ששדה המחקר הינו מצומצם גיאוגרפית (גם אוכלוסיית העובדים הסוציאליים, קבוצת המתאמים וגם אוכלוסיית המשפחות מהקהילות הנחקרות) וקיים הסיכון של זיהוי המרואיינים. בכל הנוגע לשמירה על פרטיותם, המשתתפים כולם תועדו בשמות בדויים וטושטשו פרטים מזהים.

ממצאים מרכזיים

1. דאגות ומוגנות

תוכנית "עולים לדרך - קד"ם" פועלת להליך קבלת החלטות על תוכנית משפחתית שמיועדת להעלות את רמת המוגנות של הילדים המגיעים לפיתחם של השירותים החברתיים. המחקר ביקש להבין מהן הדאגות המרכזיות בגיבן ילדים ומשפחותיהם מגיעים לתוכנית. ממצאי המחקר ממפים את הדאגות על פי שכיחותן. נמצא פער מסוים בין ההורים לאנשי המקצוע בהערכת עוצמת הדאגות. נראה כי ההורים רואים את הבית כמקום יותר בטוח מהעובדים הסוציאליים, וכך גם לגבי הטיפול שהם נותנים לילדיהם, אותו הם מערכים יחסית גבוה. ניכר דמיון בין ההורים לעו"ס בדורג הדאגות המרכזיות הממוקדות יותר במצב הרגשי של הילדים, מצב חברתי מבודד וקשיים אל מול מערכות החינוך.

ממצאי המחקר האיכותני מתכתבים עם ממצאים אלה. עם זאת, תקופת הקורונה העצימה את שיח הדאגות הן בהקשר למילוי צרכים פיזיים (למשל דאגה לתזונה עקב קושי כלכלי של הורים או הפסקת ביקורים במועדונית בה ניתנו ארוחות צהריים) וקושי בקשר עם בית הספר (עקב קשיי למידה בזום ושאר השלכות הקורונה).

המדדים הבאים מציגים את מיפוי הדאגות בהתייחס לילד שהופנה לקד"ם בתפיסת ההורים והעו"סים, במבט השוואתי ומהותי, לפי מגדר ילד, גיל ילד, (הפניה על ידי חוק נוער). ההורים והעוסים מדווחים עד כמה הצרכים מתמלאים או חסרים.

1.1 מיפוי דאגות לפי ההורים

ניכר כי מבחינת ההורים הדאגות המרכזיות מתרכזות בצרכים רגשיים ובעיות התנהגות בבית ומחוצה לו, והיעדר העשרה מתאימה. מדד זה נמצא עם מהימנות פנימית גבוהה ועמדה על $\alpha=0.847$. משמע, נמצא שכל הפריטים אכן בדקו את עולם התוכן של הדאגות. עבור כל פריט, חושב ממוצע לכל הורה והממוצעים מוצגים מהגבוה לנמוך (טווח הפריטים נע בין 1=במידה מועטה מאוד ועד 5="במידה רבה מאוד"). נראה כי מענים מתוכניות המשפחה מתכתבים עם דאגות אלה. מכלל הממצאים נראה כי הקשר של החיים בעוני אינו נתפס כדאגה, אך בתקופת הקורונה הנושא עלה במחקר האיכותני.

בקריאת הנתונים יש להתחשב בכל כי חלק מהדאגות המוזכרות במדד אינן רלוונטיות לילדים רכים, כמו שימוש באלכוהול או התחברות עם עוברי חוק.

ממוצע הפריטים במדד דאגה לפי ההורים:

M (SD) ממוצע (סטיית תקן)	N	
4.45 (0.95)	51	לבני/בתי מתמלאים הצרכים בתוך הבית: טיפול רפואי (חיסונים, מעקב רפואי, טיפול בפציעות)
4.14 (1.20)	50	היגיינה (למשל ניקיון ביגוד, מקלחות, ניקיון מרחב שבו הוא שוהה)
4.05 (1.07)	52	לבני/בתי מתמלאים הצרכים בתוך הבית: ביגוד (כמות הביגוד, מותאם לצרכיו וכו')
3.94 (1.24)	51	לבני/בתי מתמלאים הצרכים בתוך הבית: תזונה (כמות אוכל, איכות אוכל וכו')
3.82 (0.94)	47	בני/בתי סובלת ממצב רגשי קשה (חרדות, פחדים, תחושה שהוא לא שווה)
3.67 (1.32)	51	לבני/בתי מתמלאים הצרכים בתוך הבית: מקום פיזי בטוח בבית (ריהוט מתאים ובטוח-לא שבור או מקולקל)
3.18 (1.38)	43	בני/בתי מעורבים בסכסוכים ובמריבות במידה והם קורים בתוך הבית
3.12 (1.56)	48	לבני/בתי לא ניתנת ההעשרה המתאימה לגילו/ה
3.07 (1.34)	40	בני/בתי דחוי מבחינה חברתית, מרגיש לא אהוב ומבודד חברתית
2.95 (1.41)	42	ישנן בעיות התנהגות קשות של בני/בתי במסגרת החינוך
2.91 (1.61)	37	הקשר של בני/בתי עם מסגרת החינוך לא סדיר
2.8 (1.5)	25	לבני/בתי יש בעיות בריאות חוזרות ונשנות ללא ממצאים ברורים
2.47 (1.24)	38	קיים מתח רב ומריבות ביני לבין בני/בתי
2.4 (1.32)	45	בני/בתי לא משתף אותי במה שקורה איתו/ה אין תקשורת בינו
2.35 (1.42)	31	בני/בתי מתנהגים באלימות פיזית כלפיי וכלפי מבוגרים ואחרים אחרים
2.32 (1.52)	22	בני/בתי נמצא בסביבה שעלולה לפגוע בו פיזית, רגשית או מינית
2.12 (1.02)	16	לבני/בתי נטייה לפגוע בעצמו/ה
2.09 (1.47)	22	בני/בתי יוצאים להרבה שעות מחוץ לבית (ללא תעסוקה או חוג או מסגרת ברורה-אלא יותר כשוטטות
1.89 (1.76)	9	יש לבני/בתי קשרים והתחברויות עם עוברי חוק
1.87 (1.23)	24	בני/בתי נמצאים הרבה שעות בבית ללא השגחה
1 (0)	4	בני/בתי משתמשים באלכוהול או סמים

בהמשך, חושב עבור כל הורה ממוצע כללי בפריטי שאלון דאגות ההורה ונבדקו הבדלים בין קבוצות כתלות בקיום חוק נוער ומין הילד. יש לשים לב להבדלים בין גודל הקבוצות (קבוצת חוק הנוער קטנה מאוד) אשר משפיעה על הקושי להשוות ביניהן.

חוק נוער: הבדל בין מקרים בהם הגיעו נוער על בסיס חוק נוער (N=14), לבין מקרים בהם לא היה חוק נוער (N=40), מדד דאגות ההורה מלמד כי לא נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות $[t(52)=0.204 P>0.05]$.

מין הילד: הבדל בממוצע דאגות הורה כתלות במין הילד מלמד גם כי לא נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות. $[t(52)=1.71 P>0.005]$.

1.2 מיפוי דאגות לפי העו"ס

עבור כל פריט, חושב ממוצע לכל עו"ס והממוצעים מוצגים מהגבוה לנמוך (טווח הפריטים נע בין 1=במידה מועטה מאוד ועד 5-"במידה רבה מאוד").

ממוצע הפריטים במדד דאגה לפי העו"ס:

M (SD)	N	
3.86 (0.95)	58	ביגוד (כמות הביגוד, מותאם לצרכיו וכו').
3.68 (1.09)	59	מקום פיזי בטוח בבית (ריהוט מותאם ובטוח –לא שבור או מקולקל).
3.63 (1.02)	57	היגיינה (ניקיון ביגוד, מקלחות, ניקיון מרחב שבו הוא שוהה).
3.62 (0.96)	54	הילד/ה נמצא/ת הרבה שעות בבית ללא השגחה
3.6 (1.03)	47	לילד/ה מתמלאים הצרכים הבאים בתוך הבית: תזונה (כמות האוכל, איכות האוכל וכו').
3.16 (1.41)	56	הילד/ה סובל ממצב רגשי קשה (חרדות, פחדים, תחושה שהוא לא שווה
3.14 (1.67)	56	הילד/ה מעורב/ת בסכסוכים ובמריבות במידה והם קורים בתוך הבית
2.84 (1.21)	54	הילד/ה דחוי מבחינה חברתית, מרגיש לא אהוב ומבודד חברתית
2.79 (1.34)	56	טיפול רפואי (חיסונים, מעקב רפואי, טיפול בפציעות).
2.78 (1.3)	54	הילד/ה מתנהגים באלימות פיזית כלפי מבוגרים ואחרים בסביבתו.
2.72 (1.48)	52	הילד/ה לא משתף את הוריו במה שקורה איתו/ה, אין תקשורת ביניהם
2.63 (1.43)	52	קיים מתח רב ומריבות בין הילד/ה להורה
2.63 (1.37)	52	הקשר של הילד/ה עם מסגרת החינוך לא סדיר
2.38 (1.25)	52	לילד/ה לא ניתנת ההעשרה המתאימה לגילו/ה
2.18 (1.46)	49	לילד/ה יש בעיות בריאות חוזרות ונשנות ללא ממצאים ברורים
2.15 (1.31)	52	ישנן בעיות התנהגות קשות של הילד/ה במסגרת החינוך
1.7 (1.14)	49	הילד/ה נמצא בסביבה שעלולה לפגוע בו פיזית, רגשית או מינית
1.73 (1.47)	41	הילד/ה יוצאים להרבה שעות מחוץ לבית (שוטטות).
1.57 (0.99)	45	לילד/ה נטייה לפגוע בעצמו/ה
1.43 (0.96)	37	יש לילד/ה קשרים והתחברויות עם עוברי חוק
		הילד/ה משתמש/ת באלכוהול או סמים

2. תפיסת הליך קד"ם

2.1 שלב ההכנה

2.1.1 תפיסת ההורה את קד"ם בשלבי ההכנה

ראשיתו של ההליך הינו בהצעת התוכנית למשפחה על ידי העו"ס, כאשר במיקרים של הסכמה נעשה תיווך למתאם והעו"ס עוברת לירכתי הבמה והמתאם לחזיתה. בשלביה הראשונים של התוכנית נטה התהליך להימשך מספר חודשים ואילו בהמשך הוא צומצם ברוב המיקרים לשבועות ספורים והקשר נעשה קונקרטי וממוקד יותר. ממצאי המחקר המשולב מעידים על שביעות רצון רבה מהמתאמים המובילים את התהליך. כל המשפחות במחקר האיכותני העידו על שביעות רצון רבה מהמתאם. ניכר מדבריהם כי נוצר קשר של אמון בו ואמונה ביעילות התהליך שלפניהם.

גם עם פרוץ מגיפת הקורונה נותר אמון גבוה במתאם, אך הובע צער על ידי המתאמים וההורים על כי הפגישות לא נערכות במתכונת פנים אל פנים או בבית המשפחה, כפי שמסבירה המתאמת כי המפגש בבית מאפשר להיכנס לעולם הפנימי של המשפחה וללמוד עליה יותר: "בבית יש בזה משהו מקרב, ואז אתה רואה תמונה, ואתה יכול לשאול של מי זה. אתה לומד עליהם, אתה יכול להתעניין בהם יותר."

שביעות הרצון מעבודת המתאם באה לידי ביטוי גם בחשש שהביעו מספר הורים ועובדות סוציאליות מסיום עבודת המתאם בתום ההיוועדות. הם העלו את התהיה האם המלווה והעובדת הסוציאליות יצליחו "להיכנס לנעליו" מבחינת רציפות הקשר עם המשפחה והקירבה אליה.

עם זאת באשר לעבודת המתאם עם הילדים ניכרה פחות שביעות רצון. ניכר כי הקושי בהכנת הילדים ובשיתופם בהיוועדות עלה גם מהמשפחות וגם מאנשי המקצוע.

ממצאי המחקר הכמותני הם בכיוון דומה. הממצאים הכמותניים בטבלה שלהלן מלמדים על שביעות רצון גבוהה של ההורה מתהליך ההכנה. רוב שביעות הרצון ממוקדת בהכנתו להיוועדות ואילו שביעות רצון נמוכה יותר יוחסה להכנת הילדים (3.42). למדד שביעות רצון מתהליך ההכנה לפי שאלון הורה, נמצאה מהימנות של $\alpha=0.602$. המדד נע בין בטווח של בין 3-5 ($M=4.32$ $SD\pm 0.56$).

ממוצע וסטיית תקן למדד שביעות רצון מתהליך ההכנה לפי הורה:

M (SD) ממוצע (סטיית תקן)	N	
4.68 (0.64)	51	שתפתי בקשיים כאשר עלו לקראת ההיוועדות
4.65 (0.81)	52	הגעתי לכל מפגשי ההכנה שתוכננו ותואמו עבורי
4.57 (0.67)	51	הרגשתי שותף בתהליך ההכנה להיוועדות
4.47 (0.84)	49	נבחרו התומכים שמתאימים לך
4.24 (0.84)	50	היית שבע רצון משלב ההכנה
3.42 (1.56)	50	הייתה הכנה מתאימה לבני/בתי

2.1.2 תפיסת המתאם את קד"ם בשלבי ההכנה

בהמשך לנאמר, ניכר בכלל הראיונות (איכותני וכמותני) כי גם המתאמים חשו שביעות רצון גבוהה ממילוי תפקידם. מרביתם חשו כי התבססו יחסים חיוביים עם יכולת לשיתוף פעולה ואמון (כל הממוצעים הם מעל 4). למדד שביעות רצון מתהליך ההכנה לפי מתאם, נמצאה מהימנות של $\alpha=0.550$. המדד נע בין בטווח של בין 5-2.33 ($M=4.41$ $SD\pm 0.73$).

ממוצע וסטיית תקן למדד שביעות רצון מתהליך ההכנה לפי המתאם:

M (SD)	N	
4.30 (0.82)	56	ביסוס יחסים חיוביים מצד ההורה
4.12 (1.12)	56	יכולת לשיתוף פעולה מצד ההורה
4.01 (1.06)	57	תחושה של אמון מצד ההורה

שלב ההכנה מבסס את תהליך קד"ם ועל כן תיפקוד המתאם בשלב זה בהתאם לעקרונות המודל חשובה ביותר. לאחר הסכמת המשפחה להיכנס לתוכנית, המתאם נפגש

עם ההורים, עורך עימם היכרות, מציג את המודל ומתאם ציפיות, ומתחיל לתכנן עימם את ההיוועדות. המתאם לומד מההורים רבות ותוך כדי כך מבסס עימם מערכת יחסים פחות פורמלית אשר מתבררת כמשביעת רצון על ידי ההורים והן על ידי המתאמים. בשלב זה אנו עדים גם לאתגרים של מתאמים ביישוג חלק מהמשפחות, באיתור תומכים הנכונים לקחת חלק בתהליך, בהכנת הילדים ולעיתים גם בקשר עם מערכת הרווחה.

2.2 שלב ההיוועדות

לא כל יום מדברים על זה באופן ככה פתוח, וזה רשום לך מול העיניים. אתה לוקח את זה לתשומת ליבך ומשפר (נערה)

מרבית ממצאי המחקר הצביעו על ההיוועדות כאירוע מקדם בו נעשות החלטות חשובות על התארגנות המשפחה למען קידום מוגנות הילדים. על פי רוב, כפי שיעידו הממצאים בהמשך, קיימת שביעות רצון גבוהה מתפקוד אנשי המקצוע וגם מהתומכים, וקיימת חוויה של ההורים כי מקומם היה משמעותי, ומקומו של הילד פחות. אירוע ההיוועדות נתפס לרוב כחוויה ייחודית, מפתיעה בעוצמתה ומעוררת ציפיות. עם זאת, כחלק מהיות המחקר - מחקר מעצב - חשוב ללמוד היטב את הקולות המעטים יותר שנשמעו על ההיבטים שנחוו כמתגרים, "מיותרים", מביכים ובעייתיים יותר בהיוועדות.

להלן יפורטו מספר מאפיינים של ההיוועדות.

2.2.1 כיבוד

על פי הנהוג בהיוועדות, מצופה מהמשפחות, הנתפסות כבעלות הבית על התהליך, לקחת על עצמן את ארגון הכיבוד. לשם כך כל משפחה מקבלת תקציב ובוחרת כיצד לנצל. יש משפחות אשר קונות את הכיבוד ויש משפחות הקונות מצרכים מהם הן מכינות כיבוד מעשה ידיהן. לעיתים מדובר בכיבוד מסורתי. מהמחקר עולה כי הכיבוד נתפס כאמצעי של מתן כבוד על ידי המשפחה המארחת באמצעותו היא מוקירה את משתתפי ההיוועדות הבאים לסייע לה, סממן סימבולי של בעלות שלה על התהליך, דרך של ביטוי עצמי שיש בה גם להעיד על כוחות המשפחה, ואמצעי ליצור אווירה חמה, ביתית ומקרבת. בדומה, בארן ודס (Barn & Das, 2016) מציינים כי יש משפחות שעבורן הכנת האוכל ובחירת מקום ההיוועדות מהווים גורם מהותי בתחושת הזהות התרבותית שלהן. מהראיונות למדנו כי הכנת הכיבוד איפשרה גם לעו"ס לזהות במשפחות כוחות שהן לא הכירו קודם. עם זאת, יש משפחות החוות זאת כנטל וכגורם מתח נוסף המלווה מבחינתן את אירוע ההיוועדות.

בתקופת הקורונה הגשת הכיבוד ובחירת מקום ההיוועדות נשאו אופן שונה, כיוון שנדרשת שמירה על הגיינה למניעת הידבקות בנגיף. עם המעבר להיוועדויות בזום סוגיית הכיבוד נעשתה פחות רלוונטית.

גם הניתוח הכמותני תומך בחשיבות הכיבוד, אך מעיד על הבדלים בין קבוצות הנשאלים. ניתוח זה העלה הבדל מובהק בין מתאם ועו"ס ($P < 0.05$) לגבי תפיסת הכיבוד. המתאמים העניקו לכיבוד חשיבות גבוהה ($M = 4.42$ $SD \pm 0.99$) לעומת העו"ס ($M = 3.98$ $SD \pm 0.93$). כמו כן, לא נמצא הבדל מובהק בתפיסת חשיבות הכיבוד בין הורים ($M = 4.33$ $SD \pm 0.99$) ועו"ס ($M = 3.98$ $SD \pm 0.93$) ובין הורים ומתאמים ($M = 4.42$ $SD \pm 0.8$). לצורך בדיקת ההבדל בתפיסת חשיבות הכיבוד בין הורה, עו"ס ומתאם, נערך מבחן שונות חד כיווני (One-way Anova), ונמצא הבדל מובהק [$F(2, 159) = 3.71$ $P < 0.05$]. לצורך בדיקת מקור ההבדלים, נערך מבחן המשך מסוג Tukey.

2.2.2. זמן פרטי

הם נתנו לנו אפשרות כזאת, אף אחד לא לחץ עלינו. גם לא המליצו על משהו, אמרו אפשר ככה וככה ומה את רוצה. אני קבעתי מה אני רוצה לעשות עם זה, ולאן זה ילך, איך זה יתחלק כל התקציב הזה. אמרתי מה מדאיג אותי וכולם נתנו לי מענים למה שביקשתי. אני והילדים, בעצם אנחנו החלטנו.

בציטוט לעיל מתארת אם את בעלותה על התהליך המשפחתי. היא מתייחסת לתחושתה כי רצונותיה ורצון ילדיה נמצאים במוקד. עוד מתייחס המחקר האיכותני לכך שזמן זה נתפס כשלב משמעותי בו למשפחה הזדמנות אמת להשפיע על תוכנית המשפחה וניהול סל המענים, וכן כי זהו זמן בו התומכים מוכיחים את תמיכתם בסיוע באיתור וגיבוש פתרונות ובהתנדבות לקחת על עצמם משימות מתוכנית המשפחה. חלק מהתומכים העידו כי ההיוועדות, במיוחד החוויה בזמן הפרטי עם המשפחה, יצרה אצלם תחושת מחויבות לקחת על עצמם משימות מתוכנית המשפחה ולהישאר לצד המשפחה. עם זאת היו גם תומכים שהעידו כי לא הבינו את נטל המשימה המונחת לפיתחם בשלב זה. פרספקטיבה אחרת מציגים ממצאיו של קנוק (Knoke, 2009) שמצא כי ילדים חשו חוסר נוחות בעיקר בזמן המשפחתי. לדידו, חילוקי הדעות שנשמעו בקרב המבוגרים בזמן ההיוועדות פגעו ביכולתם של הילדים להביע את דעתם הכנה. ממחקרנו עלה כי לעיתים בשלב זה ילדים אשר חיכו בחוץ זוכרים את ההמתנה כשלב פחות נעים עבורם. בשלב זה טרם קיבלנו תשובות ברורות מילדים שנכחו בזמן הפרטי על חוויית שלב ספציפי זה.

ממצאים שונים אלה משקפים מנעד של תפיסות לגבי שלב זה שעלה גם בממצאים הכמותניים. הניתוח העלה הבדל מובהק בין מתאם ועו"ס ($P < 0.05$) ובין המתאמים להורים,

כך שמתאמים תפסו את חשיבות הזמן הפרטי בצורה גבוהה יותר ($M=4.47$ $SD\pm 0.7$) לעומת העו"ס ($M=3.87$ $SD\pm 1.01$), והן לעומת ההורה ($M=3.73$ $SD\pm 1.1$). אף כי לא נמצא הבדל מובהק בחשיבות הזמן הפרטי בין הורה ועו"ס ($P>0.05$) הם יחסו חשיבות גבוהה רק במעט לזמן הפרטי. לצורך בדיקת ההבדל בתפיסת חשיבות הזמן הפרטי, עו"ס ומתאם, נערך מבחן שונות חד כיווני (One-way Anova), ונמצא הבדל מובהק [$F(2,159)=2.46$ $P<0.001$]. לצורך בדיקת מקור ההבדלים, נערך מבחן המשך מסוג Tukey.

נתון זה מענין שכן היחידים שנמצאים בזמן הפרטי (ההורים) העריכו אותו כנמוך יותר מאחרים. ניתן לשער כי המתאמים רואים בו את אחד משיאי המודל – שלב של ביטוי עצמאות רבה של המשפחה ושל תמיכת התומכים. יתכן והחשיבות הנמוכה יותר אצל העו"ס קשורה לעצם היעדרם מזמן זה, אם מפאת דאגתם למענים שיבחרו ומעצם היותן לא רגילות במודלים ריבוניים מסוג זה.

2.2.3 השתתפות ומקום התומכים בהיוועדות

סוגיית מעורבות התומכים הינה מורכבת. במעט משפחות היה קושי באיתור תומכים מפאת היות המשפחה נעדרת רשת תמיכה, או למשל מחוסר רצונם של ההורים להיחשף בפני חברי קהילתם (במיוחד בקהילות סגורות יותר). עם משפחות אחרות נמצאו תומכים שחלקם בני משפחה, חברי קהילה או בעלי תפקיד בקהילה (כמו רב). אמבילנטיות כלפי התפקיד ניכרה גם מהתומכים. בעוד חלקם התגייסו ברצון ובמסירות לתפקידם, אחרים לקחו חלק פחות פעיל וחלקם אף ביקרו את מהלך ההיוועדות כפוגעני ולא יעיל בשל החשיפה הכרוכה בו שהביכה אותם. ככלל, רוב מהמראיינים במחקר האיכותני ציינו כי תפקידו של התומך משמעותי, והוא מהווה רשת תמיכה לה זקוקה המשפחה במהלך ההיוועדות ולאחריה. חלקם הביעו התנגדות לשילוב התומכים, ואף ציינו את נוכחותם כחסרת משמעות. כאמור לעיל, נראה כי הזמן הפרטי היווה זירה בה תומכים יכלו לממש את תפקידם בארגון, כתיבה, עצות ולקייח אחריות להמשך.

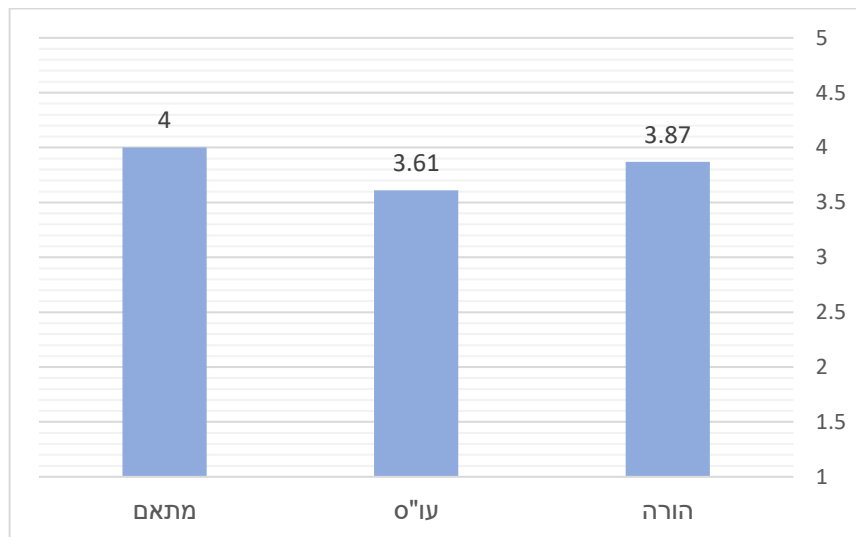
ניכר כי גם המתאמים הביעו תחושה כי קשה לצפות את מחויבות התומך, וציינו כי בחירת התומכים היא הקובעת את מחויבותם לתהליך. עולה כי פעולת הגיוס צריכה לכלול: זיהוי מוטיבציה של התומך לתהליך, ויכולת מתמשכת להיות נוכח בחיי המשפחה, לתמוך בה וללוות אותה בדרכה אל מול ההתמודדויות. נראה כי משימה זו של גיוס תומכים היא מורכבת ודורשת מהמתאמים להשקיע בביצועה, ולסייע גם להתאים באופן מושכל בין התומכים לבין המשימות שיקחו על עצמם. מורכבות נוספת עולה כאשר התומכים עליהם מצביעה המשפחה מביעים בעצמם חוסר אמון במערכת הרווחה, כפי שמעידה תומכת שנבחרה:

חד משמעית אי אמון, אני גם אמרתי את זה, אין לי אמון בכלל ברווחה. לא היה לי גם. גם כשאמרו לי לכי לרווחה, לא מעוניינת ללכת. אני לא מאמינה בהם לא קרה כלום בתקופה שאני הייתי נערה, אז מה הסיכוי שיהיה לי אמון?

בדומה למסרים מהמחקר האיכותני על חשיבות התומכים, גם במחקר הכמותני נמצא כי כל הנשאלים רואים בחיוב את השתתפותם בהיוועדות ואת לקיחת אחריותם על חלקים מהתוכנית המשפחתית. כל משתתפי המחקר הצביעו על תפיסה חיובית של תפקיד התומך בהיוועדות. המתאמים תפסו זאת באופן הגבוה ביותר, ולאחר מכן ההורים ולבסוף הע"ס.

ממוצע תפיסת התומך בהיוועדות

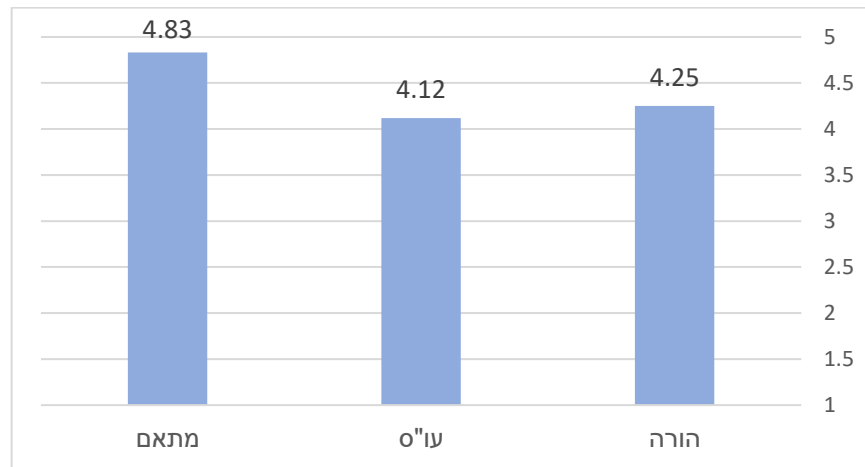

2.2.4 מקום ההורה בהיוועדות

כל משתתפי המחקר הצביעו על תפיסה חיובית מאוד של תפקיד ההורה בהיוועדות. המתאמים תפסו זאת באופן גבוה מאוד, ולאחר מכן ההורים ולבסוף הע"ס.

ממוצע מקום ההורה בהיוועדות:

ממצאי המחקר המוצגים מעידים כי על פי רוב חוויית ההיוועדות היא שונה מהמוכר ומהווה אירוע מרגש ומכונן, הן למשפחה והן לאנשי המקצוע. אירוע בו ההורים חווים רשת תמיכה והתייחסות קונקרטיה עניינית לדאגותיהם. חלק מההורים מופתעים מעוצמת החוויה שמזמן להם מפגש שונה מזה המוכר להם עם מערכת הרווחה. התהליך מזמן להם אוטונומיה לצד תמיכה המאפשרת לממש את האחריות הכרוכה בכך. מצב זה מוביל אותם לנוע ממקום של מאבק, הימנעות והסתרה מהרווחה, אל עבר הרצון והמוטיבציה לעשות שינוי בחייהם בסיוע הרווחה. נתון זה חשוב ביותר באשר לבשורה שטומן תהליך קד"ם, במיוחד על רקע ממצאים אחרים מתהליכי קבלת החלטות ברווחה בנוגע לילדים במצבי סיכון, אשר נחוות על ידי ההורים כמדכאות ומאכזבות (אפלנדר, 2016). ניכר כי גם עבור העו"ס זהו מקום חדש ולא פשוט:

אחרי שנוצר ארסנל של פתרונות, אנחנו סוג של מאבדים שליטה כי אנחנו מעבירים את השליטה למשפחה. ואומרים בואו תבנו תכנית, שתתן מענה שהולם את הדאגה, ואנחנו צריכים לראות האם כל הדאגות הועלו. האם יש מענים שלא הועלו, ונמצאים אנשי המקצוע כדי להעלות מענים. וזה שלב שכללי המשחק של קד"ם שמשאירים את המשפחה והתומכים עם התהליך אצלם. אנחנו לא יכולים להגיד להם זה לא הוגן שבחרתם בפתרון הזה, אתם צריכים לרצות את הפתרון שלי. זה תהליך שלהם.

מקומם הריבוני של ההורים נבנה לקראת ההיוועדות וגם במהלכה. החל מארגון המקום, ההזמנות, הכיבוד והיכולת לשאת דברי פתיחה, והמשך בסבב הכוחות ומגוון המענים המוצעים להם כבחירה ולא כתנאי. המחקר האיכותני מציג חוויות נרגשות של הורים מתהליך זה. עם זאת, היו גם הורים, תומכים ואנשי מקצוע שחוו את ההיוועדות כמקום מאכזב, מביך,

תוקפני, שיפוטי ואף מדכא, ובמקרה אחד אף הוגדר כטראומטי. יש הורים שמגיעים אל ההיוועדות תוך שהפחד שילדיהם ילקחו מהם עדין מקנן בהם.

מכאן, יחד עם ההערכה הגבוהה מאוד למקום ההורה בהיוועדות נראה כי עדין התאמת סטינג זה לכל ההורים ולכל המצבים הנידונים בהיוועדות דורשת מחשבה נוספת.

2.3 מיקום הילד בהיוועדות

השתתפות ילדים היא אימננטית למודל קד"ם. הספרות מדגישה את תרומת השתתפותם של ילדים בקבלת ההחלטות הנוגעות להם, הן עבור התפתחותם האישית, כמו גם לסביבתם ולחברה כולה. השתתפות ילדים מאפשרת להבין ולהכיר את נקודת מבטם הייחודית בנוגע לחייהם, לצורכיהם, לרצונותיהם ולדאגותיהם (קושר וכן אריה, 2009). תנאי הכרחי לכך הוא ביסוס מערכת יחסים טובה ביניהם לבין אנשי המקצוע (אלפנדרי, 2016). גישה מודעת הקשר מחזקת את הטענה כי ילדים עשויים להוות מקור מידע עשיר כיוון שהם מזהים כיצד זוויות שונות של הקשרים מצטלבים ויכולים לשפוך אור על הסיכונים בסביבתם ברמה הפרקטית והפרשנית (Ponizovsky-Bergelson et al., 2020).

סוגיית מיקום הילד אינה פתורה הן לפי ממצאי מחקר זה והן לפי מחקרים ממדינות אחרות (Allan et al, 2019). החל משלב הכנת הילד, דרך מיקומו בהיוועדות והמשך ביישום התוכנית – נראה כי למרות היערכות להשתתפות הילדים בתהליך, בפועל מקומם פעמים רבות נותר משני. נראה כי משתנים שונים, הקשורים לגיל הילד, סוג הילד, מערכות היחסים במשפחה, היבטים תרבותיים, משפחתיים ואחרים יש בהם כדי להשפיע על כך במחקר ביקשנו להעמיק בסוגיית הגיל והצלבנו את התוצאות עם 3 קבוצות גיל, כפי שניתן לראות בתרשים הבא.

קולם של התומכים לא נמדד במחקר הכמותני, אך במחקר האיכותני עלו מספר קולות אמבילנטיים שלהם ושל משתתפים אחרים ביחס לשיתוף הילדים. קולות שונים אלה מצד אחד מחו על החשיפה של הילדים לתכנים עליהם ועל הוריהם, אי התאמת הסטינג כמו היותו ארוך מידי או החוויה של לחכות מחוץ לחדר. מצד שני, היו מי שראו בכך במה להשפעה, כולל ילדים שיכולו להגיד את אשר על ליבם, חשיבות של חיבור הרווחה לסיפור כשהם רואים את הילדים, כולל אמירה שהילדים רואים בהיוועדות את מה שהם יודעים מהבית, ההזדמנות לממש את כוחם להשפיע, וההזדמנות להיחשף לכוחות שאומרים עליהם.

אני כעסתי על ההיוועדות הזו ואני שמחה שקמתי ודברתי. לא ייתכן שוועדה שמדברת על ילדים ייתנו לילדים להיות בה. תקלה רצינית שילדים צריכים

לשבת בוועדה שמדברים עליהם, תקלה. בשלב מסוים היה לי קשה. גם אם מדברים דברים טובים, ופתאום נפלט לאמא של נופר משהו לא טוב, ילד לא צריך להיות חשוף לדברים האלה.

ממעט ראיונות עם הילדים ומהתצפיות שערכנו, למדו כי יש ילדים שחוו את השתתפותם באופן משמעותי, משפיע ובונה, ואחרים שחשו שהמעמד היה מנוכר, מביך, משעמם ולא בטוח עבורם. סוגית מקומו של הילד בהיוועדות כנתונה לשיפור מופיעה גם בממצאים הבאים.

2.3.1 מיקום הילד בהיוועדות לפי הורה, על פי גיל.

לאור פילוח הנתונים לפי גיל הילד ניתן לראות כי לגבי גילאי החביון וההתבגרות, ההורים חוו את מיקום הילד באופן בינוני בלבד. מדד זה נע בטווח של 2.2-5 ($M=2.94$ $SD\pm 1.34$) ונמצאה בו מהימנות פנימית של $\alpha=0.841$. לעומת זאת, בגיל הרך מיקום הילד הוא נמוך ביותר. קרוב לוודאי ניתן להסביר זאת בבשלות הילד להיות מעורב בתהליך שיתופי זה. אף כי בגילאים הגבוהים יותר נפתח פתח להגברת נוכחות אקטיבית יותר, הרי שציפיה זו למעשה לרוב אינה מתממשת.

ממוצע תפיסת ההורה את מיקום הילד בהיוועדות כתלות בגיל הילד :

M (SD)	N	
1 (0)	4	גיל רך
3 (1.25)	20	גיל חביון
3 (1.34)	22	גיל ההתבגרות

המחקר האיכותני מוסיף לסוגיית מיקום הילד, שהיו הורים שלא הרגישו בנוח מהחשיפה מול ילדיהם, בעוד אחרים התייחסו להשפעה החיובית של ההיוועדות, כפי שמספר אחד האבות:

זה נתן להם קרש קפיצה לעשות מהלך, והיה שינוי עצום ביחס שלהם לביה"ס. הם התחילו ללכת לביה"ס לא במאה אחוז הצלחה, אבל זה גם משהו".

2.3.2 מיקום הילד בהיוועדות לפי עו"ס

בחינה של פריטי המדד יחד עם פילוח לגיל הילד מעלה כי לגבי כל גילאי הילדים, העו"ס חוו את מיקום הילד באופן בינוני בלבד אך גבוה יותר בקרב מתבגרים. מדד זה נע בטווח של 0-5 ($M=3.17$ $SD\pm 1.24$) ונמצאה מהימנות פנימית של $\alpha=0.922$.

ממוצע מיקום הילד בהיוועדות לפי עו"ס עם פילוח לגיל

גיל התבגרות M (SD)	גיל חביון M (SD)	גיל רך M (SD)	
3.85 (0.88)	2.85 (0.91)	1 (0)	מיקום הילד בהיוועדות (מדד כללי)
3.89 (0.99)	2.8 (1.01)	1 (0)	באיזו מידה במהלך ההיוועדות - הילד/ה השתתף/ה באופן פעיל בהיוועדות
3.83 (0.98)	2.7 (0.92)	1 (0)	באיזו מידה במהלך ההיוועדות - הילד/ה השמיע/ה את קולו בהיוועדות
3.78 (0.97)	3.05 (1.09)	1 (0)	באיזו מידה במהלך ההיוועדות - הילד הרגיש/ה נוח בהיוועדות

2.3.3 מיקום הילד בהיוועדות לפי מתאם

בחינה של פריטי המדד יחד עם פילוח לגיל הילד מעלה, מגמה זהה לזו של העו"ס כך שלגבי כל גילאי הילדים, המתאמים חוו את מיקום הילד באופן בינוני בלבד אך גבוה יותר בקרב מתבגרים. במדד זה מדד נמצאה מהימנות פנימית של $\alpha=0.902$.

ממוצע מיקום הילד בהיוועדות לפי מתאם פילוח עם לגיל

גיל התבגרות M (SD)	גיל חביון M (SD)	גיל רך M (SD)	
3.8 (1.25)	3 (0.95)	1.66 (1.15)	מיקום הילד בהיוועדות (מדד כללי)
3.8 (1.52)	2.57 (1.03)	1.66 (1.15)	הילד/ה השתתף באופן פעיל בהיוועדות
3.73 (1.43)	2.7 (1.34)	2(1.41)	הילד/ה השמיע/ה את קולו/ה בהיוועדות
3.86 (1.06)	3.42 (0.92)	2(1.41)	הילד/ה הרגיש/ה נוח בהיוועדות

גם המתאמים, האמונים על הכנת הילדים לאירוע ההיוועדות פעמים רבות אינם שבעי רצון ממיקום הילד. נראה כי ככל שגיל הילדים עולה, המתאמים חשים כי ניתן להכינו טוב יותר ובפועל אכן הילדים הגדולים יותר מממשים מעורבות רבה יותר, תוך שהם מצליחים לדבר מול קהל המשתתפים, להתנגד, להציע רעיונות, לקבל כוחות ועוד. כך למשל מספר אחד המתאמים:

אני חושב שהם הרגישו שזה משהו בשבילם, הם הרגישו שהם יכולים להגיד משהו אם הם היו רוצים, אבל הם קצת קטנים מידי בשביל להגיד מה הם חושבים. אם אני זוכר נכון בני עשר משהו כזה. כשאני מביא ילדים גדולים אז יש להם מה לומר, הם מרגישים ושותפים יותר.

או מתאמת אחרת שמשתפת:

בגלל שהדרך היא מאוד חיובית ובדגש על הכוחות, אז בתחושה שלי הייתה להם חוויה נעימה. הם היו נראים אופטימיים ומחויכים.

ככלל, ממצאים אלה מחזקים את גיל הילד כמשתנה דומיננטי להבנת מיקומו, ומכאן גם להתאמת דרכי הכנתו וליווי בעת ההיוועדות.

2.4 תפיסת תפקיד העו"ס בהיוועדות

כאמור, תפקיד העו"ס בשלב ההכנה וההיוועדות מיועד להיות משני למתאם. עם זאת מהמחקר עולה כי העו"ס לרוב מעורבות ונוכחות בשלב זה. לעיתים אף התחושה כי לא רק כי שהן בתפקיד משני, אלא דווקא המיקוד האינטנסיבי במשפחה מעלה משימות לטיפול, ועל כן העו"ס אף מוצאת עצמה מעורבת יותר מקודם בקשר עם המשפחה.

2.4.1 תפיסת ההורה את תפקיד העו"ס בהיוועדות

ניתן לראות כי ההורים תפסו באופן כללי את תפקיד העו"ס בצורה חיובית ותפסו אותה כדמות משמעותית בהיבטים השונים. למדד זה נמצאה מהימנות פנימית של $\alpha=0.939$.

ממוצעים וסטיות תקן של פריטי מדד תפיסת ההורה את תפקיד העו"ס בהיוועדות

M (SD) ממוצע (סטיית תקן)	N	
4.18 (1)	49	תפיסת העו"ס (מדד כללי)
4.1 (1.21)	49	קידמה את הדיון לקראת תוכנית משפחתית מוסכמת
4.18 (1.16)	49	התהליך עורר בה מוטיבציה לפעול למען שיפור מצבו של הילד (למשל הצעת מענים ואלטרנטיבות)
4.36 (1)	49	התייחסת בכבוד, בהבנה וברגישות לתהליך המתקיים
4.06 (1.28)	49	הרגשת שהשפיעה על התוכנית המשפחתית לפי השקפתה המקצועית במטרה לקדם את טובת הילד
4.26 (1.1)	49	העלתה את האימון שלך בה
4.14 (1.13)	49	הרגשת שהינה דמות משמעותית עבורך בהיוועדות

נתון זה מפתיע לכאורה לאור מרכזיות המתאם בשלב זה. עם זאת, הצלבת הנתונים עם דברי העו"ס ודיווחים מגורמים אחרים מלמדים אותנו כי יש עו"ס שמעורבותן גדולה ונבנית איתן חוויה מחודשת כלפי מערכת הרווחה. בנוסף, אל מול האמון הרב שנבנה בזמן קצר במתאם, ניתן לשער כי הניטרליות וחוסר הפורמליות שלו, ביחד עם הגישה הקונקרטית לארגון ההיוועדות משקפים התנהגויות שפחות שגורות אצל עו"סים בתפקידם כמייצגי מערכת הרווחה והחוק וכסמכות מקצועית בעלת כוח החלטה על המשפחה. דבריה של האם להלן ממחישים כיצד תהליך ההכנה סיפק לה מידע שלא קיבלה קודם לכן בקשר עם הרווחה:

הדבר הכי חשוב בכל העניין הזה שקיבלתי הרבה אינפורמציה, שלא ידעתי לפני זה בכלל שיש לי זכויות, ואני יכולה לממש אותן. זה לא קשה צריך פשוט לבוא את יודעת... לדעת באיזה דלת את צריכה לדפוק.

2.4.2 תפיסת העו"ס את תפקידו בהיוועדות

ניתן לראות כי העו"ס תפסו את תפקידן בצורה חיובית וגבוהה. למדד זה נמצאה מהימנות פנימית של $\alpha=0.593$.

M (SD)	N	
4.83 (0.37)	42	באיזו מידה במהלך ההיוועדות אתה כעו"ס - קידמת את הדיון לקראת תוכנית משפחתית מוסכמת
4.45 (0.62)	42	באיזו מידה במהלך ההיוועדות אתה כעו"ס - התייחסת בכבוד, הבנה ורגישות לתהליך המתקיים
4.41 (0.62)	42	באיזו מידה במהלך ההיוועדות אתה כעו"ס - העלית את האמון של ההורים/המשפחה בך
4.23 (0.70)	42	באיזו מידה במהלך ההיוועדות - התהליך עורר בך כעו"ס מוטיבציה לפעול למען שיפור מצבו/ה של הילד/ה (למשל על ידי הצעת מענים ואלטרנטיבות)
4.16 (0.66)	42	באיזו מידה במהלך ההיוועדות אתה כעו"ס - הרגשת שהשפעת על התוכנית המשפחתית לפי השקפתך המקצועית במטרה לקדם את טובת הילד/ה

כפי שמעידה הטבלה, נראה כי בעת ההיוועדות העו"ס חשות כי יש להן מקום של השפעה. חלקן מעוניינות לכונן מערכת יחסים מחודשת עם המשפחה, וכן לסייע לה לצאת מסבך הדאגות. המחקר האיכותני מוסיף כי הליך ההיוועדות מזמן לעו"ס מספר דרכי השפעה, אך נראה כי הוא גם מהווה זירת השפעה על העו"ס. כאן נחשפת העו"ס לכוחות המשפחה, היא רואה מקרוב את בני המשפחה ומתוודעת לסביבתם, ושומעת על מענים שונים מאלה המוכרים לה. יתכן שגם לחגיגות והאופטימיות המאפיינות חלק מההיוועדות יש השפעה על ישימות השינוי.

המחקר האיכותני איפשר למעט עו"ס לבטא גישה ביקורתית כלפי מערכת הרווחה ולאפיין את קד"ם כפרקטיקה משחררת המביאה עימה בשורה אותה יש להטמיע במערכת הרווחה. עו"ס אלה אימצו את שפת קד"ם, הבינו את השינוי ביחסי הכוח והביעו מוכנות ומודעות לצורך לחשוב אסטרטגית על הטמעת קד"ם. הן רואות עצמן כסוכנות שינוי פנימיות בתוך מערכת הרווחה.

פה היה צריך לנער את המערכת ולומר: לא, פה אנחנו עושים משהו חדש, אחר, לא משהו שעשיתם כבר. אמנם אפשר להשתמש בכלים שעשיתם,

אבל אנחנו עושים את זה ממקום אחר, ממקום של בחירה, אז יכול להיות שזה כן יצליח, זה משהו שהוא היה מאתגר.

ביטויים אלה היו מעטים מאוד מחקר. הם מתכתבים עם ספרות בינלאומית המתייחסת לפוטנציאל שיש בקד"ם בכדי להשפיע מערכתית ומהותית על פרדיגמות מרכזיות בשירותי הרווחה (Adams & Chandler, 2004; Van Pagee, 2012). עולה כי תהליכים אלה דורשים נחישות ואמונה רבה בתהליך, ויש להם השפעה על הזהות המקצועית של העו"ס,

2.5 תפיסת תפקיד המתאם

המתאם מהווה פונקציה משמעותית המחוללת את תהליך קד"ם. מיקומו החיצוני והזמני למערכת הרווחה, ביחד עם תפיסת העולם המנחה את תפקידו, מאפשרים לו לבצע תפקיד יחסית מהיר וענייני, ברגישות רבה. למתאם תפקיד ארגוני – ארגון ההיוועדות. יכולתו להיכנס לתוך חייה של משפחה החווה מספר דאגות לאורך זמן ולעיתים חשה איום באשר להוצאת הילד מהבית, וליצור עימה ברית, היא מפתח להצלחת התהליך. בנוסף ליצירת האמון של המשפחה במתאם, עליו להשתית עבודה נכונה ויעילה מול מערכת הרווחה. לא פעם שלב זה הוא על רקע של מערכת יחסים משובשת בין המשפחה למערכת הרווחה. בהמשך, אירוע ההיוועדות מנהל על ידי המתאם, אשר נדרש לבצעה לפי כללי המודל, ובאופן מותאם למשפחה ולתכנים שעולים בה. מכאן, שיש לו תפקיד מכונן, ועל כן חשוב להבין כיצד המשתתפים האחרים והוא עצמו תופסים את ביצוע התפקיד.

אף על פי שעבודתם של המתאמים הייתה משמעותית עבור כל משתתפי המחקר, הפסקת תפקידם נתפס כמאתגר. לא דווח על מהלך של פרידה מובנת מהמשפחות. לדוגמה, מציינת אחת מהמתאמות, כי בסיום ההיוועדות אנשים מאוד עייפים ואינם פנויים לפרידה מסודרת, ולכן היא בוחרת במספר מילים לסיום. היא מתייחסת לחוסר ההפנמה עם הפרידה:

אני חושבת שהם לא תמיד מודעים לזה שאת נעלמת להם יום אחרי. אפילו שאני אומרת להם את זה לפני. הם לא מפנימים את זה שאנחנו פשוט הולכים, אחר כך אנחנו לא נמצאים.

2.5.1 תפיסת ההורה את תפקיד המתאם בהיוועדות:

ניתן לראות כי באופן כללי ההורים תופסים את תפקיד המתאם בהיוועדות בצורה חיובית ומשמעותית עבורם:

ממוצעים וסטיות תקן של פריטי מדד תפיסת ההורה את תפקיד המתאם בהיוועדות

M (SD)	N	באיזו מידה המתאם?
4.66 (0.47)	48	תפיסת המתאם (ממוצע כללי)
4.83 (0.43)	48	התייחס בכבוד ובהבנה לאנשים ולתהליך
4.71 (0.54)	48	המתאם היה פעיל בזמן ההיוועדות
4.67 (0.63)	48	ניהל את המפגש בצורה מאורגנת וברורה
4.58 (0.8)	49	דאג שכל מה שנעשה בהיוועדות יהיה מכוון לטובת שיפור מצבו של בני/בתי
4.52 (0.74)	49	היה בשבילו דמות משמעותית

הצלבת הנתונים האיכותניים והכמותניים מעידים פה אחד על שביעות רצון רבה מאוד מהמתאם על ידי ההורים. הורים מסבירים כי המתאם היה קשוב להם, נוכח, לא שיפוטי, איפשר להם קבלת החלטות בתהליך, נענה לבקשותיהם וניהל היטב את ההיוועדות. כפי שהוזכר לעיל, יש הורים שהצרו על עזיבתו לאחר ההיוועדות והתקשו עם התנתקותו הפתאומית.

דוגמה לכך ניתן ללמוד מדבריה של אחת האימהות שרואינו. לדבריה, המתאמת סייעה בקידום דברים שהיו תקועים בחייה בהקשרים שונים, כדוגמת: דאגה לשילובה של בתה במסגרת חינוכית התואמת את צרכיה, סיוע ביצירת קשר עם ארגוני תעסוקה ודיוור ציבורי. לתחושה הסיוע מגורמים שונים באותה נקודת זמן חיזק את התהליך ואפשר לה להיות חלק ממנו. כאשר היא נשאלה מהם הדברים הטובים שקרו בתהליך היא מציינת את הקשר עם המתאמת כתשובה לכך:

דברים טובים, קודם כל זה שיש משהי, אני מתכוונת ל[מתאמת] [ש]כל הזמן מתקשרת אלייך ושואלת. חוץ מזה שהיא שואלת בקשר לתכנית, היא גם שואלת, את יודעת, כמו חלק מהמשפחה: 'מה נשמע? איך את מרגישה? איך הילדים?'. שהייתי בבידוד היא כל הזמן הייתה איתי בקשר, זה הרגשה טובה שיש מישהו שדואג לך, זה גם תמיכה.

וכהשלמה לכך המתאמת אומרת:

פעם ראשונה היא [האם] אמרה 'אני חושבת על עצמי', 'אני חושבת מה אני רוצה'. היא אמרה שהיא רוצה איזושהי הכשרה, שהיא רוצה אולי ללמוד מזכירה רפואית.

נראה כי זמינותו של המתאם, הראייה שלו את המשפחה כמוקד ההתערבות, העמדה האקטיבית שלו בתהליך הסיוע והעובדה שהתהליך מתחיל כתהליך חיצוני לרווחה, מסייעים למשפחות לנוע לעמדה פרואקטיבית תוך מתן אמון בתהליך.

2.5.2 תפיסת המתאם את תפקידו בהיוועדות

ניתן לראות כי המתאמים תפסו את תפקידם בחשיבות גבוהה (לפי המדד הכללי). ניתוח הפריטים מעלה כי המתאמים תפסו את עצמם כמתייחסים בכבוד במידה גבוהה וכאלה המשמעותיים עבור המשפחה. עם זאת, תפיסת חשיבותם מול הילד הייתה במידה נמוכה יותר מזו של המשפחה.

M (SD)	N	באיזו מידה אתה?
3.97 (0.71)	56	תפיסת המתאם (מדד כללי)
4.85 (0.35)	48	התייחסות בכבוד ובהבנה לאנשים ולתהליך
4.58 (0.8)	48	היית בשביל המשפחה דמות משמעותית
4.54 (0.61)	48	נוכחותך הייתה פעילה בזמן ההיוועדות
3.11 (1.31)	48	דאגת שכל מה שנעשה בהיוועדות יהיה מכוון לטובת שיפור מצבו/ה של הילד/ה
3.08 (1.38)	48	היה בשבילי דמות משמעותית

עבודת המתאמים מאופיינת במסירות, מחויבות ובמוטיבציה פנימית לסייע למשפחה לצאת למסע של גילוי כוחות והתמודדות עם הקשיים המלווים את המשפחה זמן רב. ניכר כי המתאמים מעריכים בהחלט את ביצועם את תפקידם, אך רואים מקום לשיפור. נראה במיוחד כי הקושי שעולה לגבי אפקטיביות העבודה עם הילדים מוריד את ערכי מדד זה. ניתן להניח, לאור ראינות איכותניים, כי הסיבה לכך טמונה במהלכים שהיה קושי לבצעם בהתאם לצעדי המודל, והיה קושי ליצור את המעורבות המתבקשת מהמשפחה והסובבים אותה.

מהמחקר האיכותני מתחזק כי המתאם הוא הפונקציה המאפשרת לעובדת הסוציאלית להכיר לעומק את הסיפור של המשפחה, מה שיכול להוביל למתן מענה מדויק ותואם לדאגות של ההורים והילדים. כאשר אחת מהעו"ס נשאלה האם זמינות המתאמת והיותה גורם חיצוני

לרווחה קדמו את התהליך היא השיבה בחיוב. יש לציין כי, כלל העובדות הסוציאליות שהשתתפו במחקר ציינו כי עבודתו של המתאם השפיעה על יצירת יחסי אמון בין שרותי הרווחה לבין המשפחות. נראה כי לעומת העו"ס שחזרו והעידו על עומסי עבודה המשפיעים על זמינות נמוכה למשפחות, אופי העבודה מכונן המטרה של המתאם הממוקד בארגון ההיוועדות עם המשפחה, מצטייר לא פעם ככזה שפותח דלת לבניית יחסים מחודשים עם הרווחה. בחלק מהראיונות עם העו"ס הובעה ישירות תחושת הוקרה והערכה כלפי המתאם.

עם זאת, באופן מועט מאוד גם הופיעה עדות למתח בין המתאם לעו"ס. למשל בדוגמה בה המתאם עצר את העו"ס מלתחקר את ההורים על התנהלותם. בסיטואציה זו הציב המתאם גבול, וציין באופן חד משמעי כי נוכחות העו"ס בהיוועדות היא לצורך הצגת מענים המותאמים לדאגות שהועלו, כך שהמשפחה תוכל להיעזר בהם. למעשה, נראה כי הוא הגן על המשפחה מפני תהליך חושפני ושיפוטי שאינו ברוח קד"ם. דברים אלה מדגישים, עד כמה משמעותי תפקידם של המתאמים בהובלת והטמעת רוח קד"ם, וכי חיצוניותם למערכת מהווה כוח.

2.5.3 אתיקה

כל המשתתפים חוו את ההיבטים האתיים בניהול ההיוועדות כגבוהים מאוד. אין הבדל מובהק בין כל הנשאלים – כולם גבוהים (הורים=4.68, עו"ס=4.55 מתאם 4.72) ואין ביניהם הבדל. לבדיקת ההבדל במדד אתיקה בין הורה, עו"ס ומתאם נערך מבחן ניתוח שונות חד כיווני (One-way ANOVA), ולא נמצא הבדל מובהק [$F(2,158)=1.86 P>0.05$].

על אף התפיסה החיובית מאוד של הפן האתי, יש לקחת בחשבון מסרים שעלו מהמחקר האיכותני המלמדים על הקושי הרב בחשיפה שחוו חלקם. סוגיית החשיפה שחווים ההורים והילדים, עלתה על ידי משתתפים שונים מכל קבוצות הנחקרים, למעט הילדים. במיקרים הקיצוניים נושאי קולות אלה אף סברו כי עצם קיומה של ההיוועדות אינה אתית. דוגמה לכך ניתן ללמוד מדבריה של עו"ס:

תחושה לא הכי נעימה. אתה פותח את הכל, נכון, אחים וזה. אבל לא כל האחים הכי קרובים, ומשתפים ויודעים על הבעיות של כל אחד. אז ככה היה לי לא נעים. אבל אני כאשת מקצוע, כעוסי"ת של המשפחה... וואי, מה זה! הייתי הכי גאה שאחרי כזה מאמץ הגענו לזה. אני אומרת לך, כל הזמן אמרתי: וואו, מי בכלל חשב שנשב ככה, באמת היה מרגש. כל השעות האלה אני רק ישבתי והתרגשתי כאשת מקצוע. אבל כבן אדם, לא היה לי כל כך

פשוט. שוב, מתוך דאגה לו ולפרטיות שלו, למה שהוא חווה ולמה שהא
עובר..

2.6 הערכת התוכנית המשפחתית

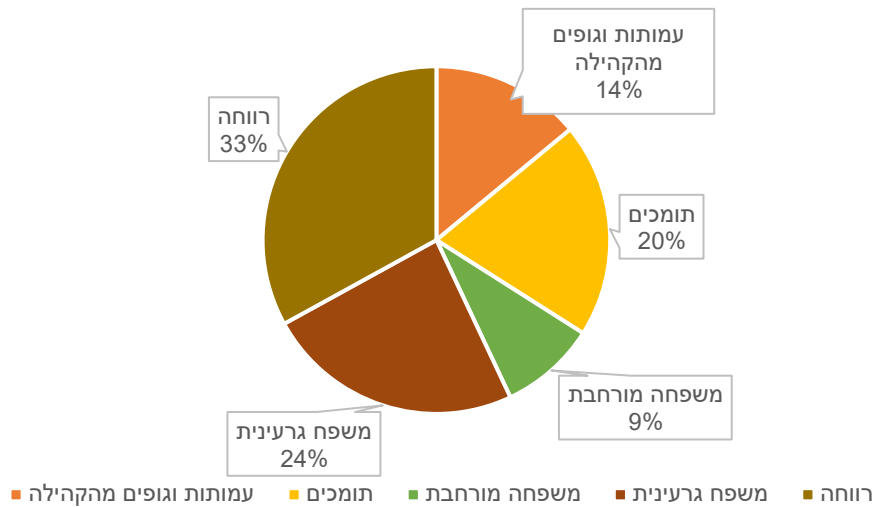
נקודת הזמן של דוח מחקר זה מתייחסת לתקופה של כשבוע (או מעט יותר) מעת כתיבת התוכנית המשפחתית. דהיינו, הערכת התוכנית היא למעשה לפני יישומה, ועל כן היא משקפת בעיקר את הציפיות כי ההחלטות שהיא מבטאת אכן יהיו ישימות ויעילות בקידום מוגנות הילד ובגיוס השותפויות הנחוצות. נמצא שעו"ס תופסים את חשיבות התכנית המשפחתית בצורה גבוהה יותר ($M=4.46$ $SD\pm 0.49$) לעומת הורה ($M=3.92$ $SD\pm 0.83$) ולעומת המתאם ($M=4.14$ $SD\pm 0.63$). כמו כן, לא נמצא הבדל בתפיסת חשיבות התכנית המשפחתית בין הורה ומתאם ($P>0.05$) אשר שניהם תופסים אותה כגבוהה. נתון זה אינו מפתיע שכן מודל קד"ם מכווון כולו לקבלת ההחלטות המתקבלות בתוכנית המשפחתית. תוכנית זו מהווה עדות לאחריות של המשפחה ותומכיה, ולמעשה מהווה מעין חוזה לשמירה על מוגנות הילדים.

לבדיקת הבדל זה בחשיבות התכנית המשפחתית בין הורה עו"ס ומתאם, נערך מבחן ניתוח שונות חד כיווני (One-way ANOVA), ונמצא הבדל מובהק $[F(2,163)=9.06$ $P<0.05]$. לבחינת מקור ההבדל נערך ניתוח המשך מסוג Tukey. כאמור, מבחן זה העלה כי יש הבדל בין עו"ס והורה ובין עו"ס ומתאם ($P<0.05$).

מניתוח 12 תוכניות משפחה של משפחות שהשתתפו במחקר האיכותני, ניתן ללמוד כי מבחינת התפלגות קבוצות המשתתפים, על פי רוב בהיוועדויות כשליש מהמשתתפים הם מהרווחה (במקרה זה, כולל המתאם), לאחריה המשפחה הגרעינית והמורחבת – אשר יחדיו מהוות כשליש נוסף. השליש האחרון הינו של הקהילה – הן התומכים שהם לא קרובי משפחה והן אנשי מקצוע מהקהילה.

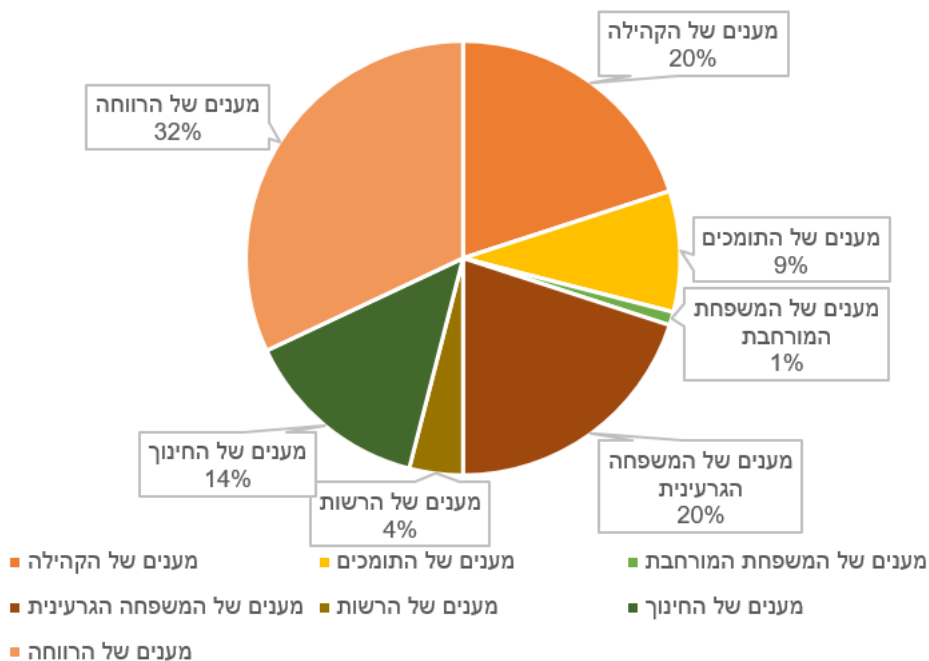

התפלגות המשתתפים

באשר להתפלגות המענים שהוגדרו בתוכניות המשפחה על ידי בני המשפחה ותומכיהם, נראה כי הם בחרו לרוב (כשליש) במענים רבים מתוך מערכת הרווחה (כגון הצטרפות לתוכניות של הרווחה, תהליכי טיפול). מענין לראות כי באופן כמעט שווה כשליש נוסף מהמענים הם מהמעגל הבלתי פורמלי של התומכים והמשפחה, כגון סיוע בשיעורי בית או שמירה על חלק מהילדים; והשליש האחר הוא של מענים קיימים בקהילה כגון חוגים, תנועת נוער, צהרון ועוד.

התפלגות המענים שהוגדרו בתוכניות המשפחה על ידי בני המשפחה ותומכיהם

חשוב לציין כי פורמט תוכנית המשפחה הינו מפורט ושיטתי. יש בו עדות לנוכחים בכל שלב, לדאגות ופירוט לגבי החלטות המתייחסות בהתאם לדאגות – לילד/ים ולהורים. התוכנית מאושרת על ידי העו"ס ולרוב מספר ימים לאחר ההיוועדות נסגרים בה פרטים אחרים וניתן לפעול לאורה.

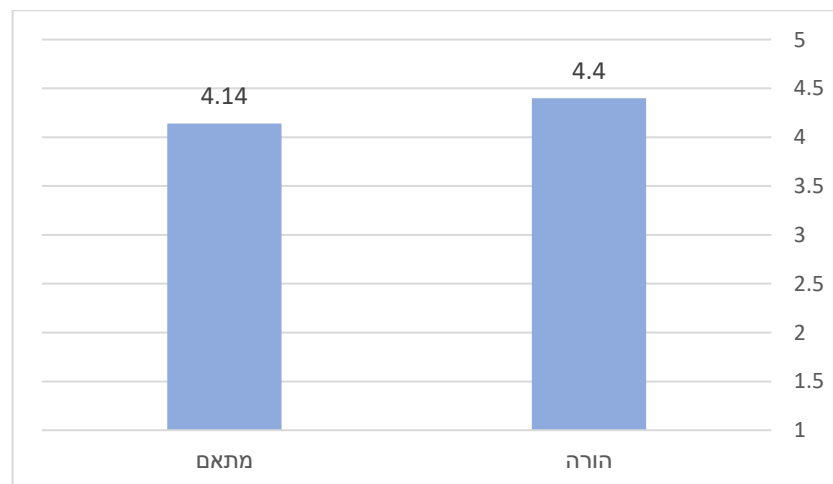
3. הקשר בין השותפים

מודל קד"ם נסמך על מערכת יחסים פורה ויעילה בין המשפחה למתאם, למערכת הרווחה ולתומכים בה. המחקר ביקש להאיר מספר מערכות יחסים בתוך מערך זה.

3.1 קשריה של המשפחה עם שותפי קד"ם בשלבי ההכנה

השוואה בין התפיסות של המתאם וההורה מעלה כי הן ההורים והן המתאמים תפסו את הקשר ביניהם בצורה חיובית ומשמעותית. ממצא זה עולה בקנה אחד עם הממצאים החיוביים אודות שביעות הרצון לגבי האופן בו המתאם מבצע את תפקידו. אישוש לכך גם ניתן למצוא בנרטיבים האוהדים על אודות הקשר בין ההורים למתאם, אף כי לעיתים היה כרוך בעבודה מורכבת, ובטשטוש ההבנה בין תפקיד המתאם לעו"ס.

ממוצעי תפיסות המתאם וההורה של הקשר ביניהם:

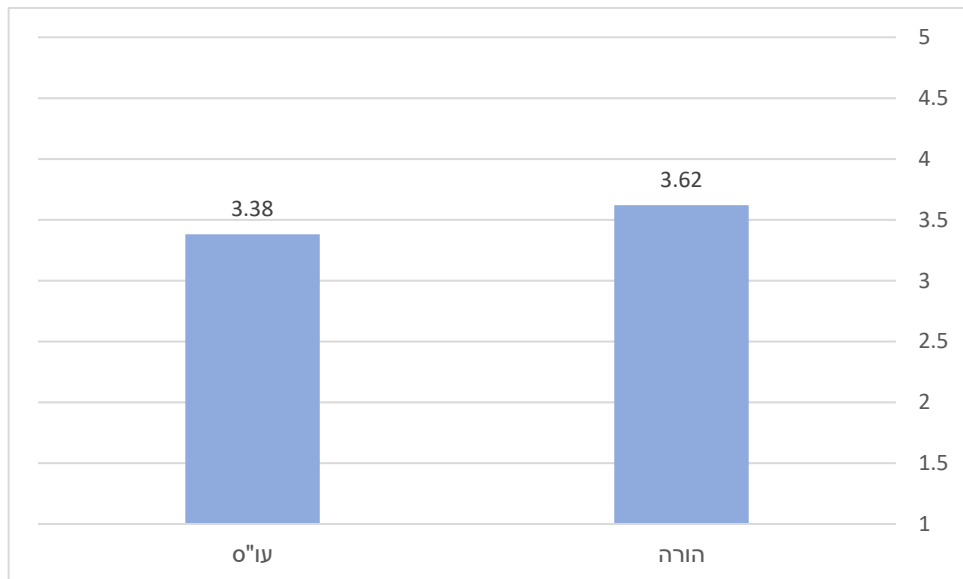

קשר בין הורים ועו"ס בשלבי ההכנה

השוואה בין התפיסות של העו"ס וההורה במידת אמון ושיתוף מעלה כי הן ההורים והן העו"ס תפסו את מידת האמון ושיתוף הפעולה בקשר במידה בינונית-גבוהה. כאמור, בשלב זה הקשר עם העו"ס מיועד להיות משני לקשר עם המתאם אשר מוביל את תהליך ההכנה. לכן הוא גם פחות אינטנסיבי ואינטימי. הבנה זו יכולה להסביר את הערך הנמוך יותר שניתן לקשר זה לעומת הקשר שהוזכר לעיל עם המתאם. המחקר האיכותני מלמד כי לא פעם בשלב זה העו"ס פועלת עבור המשפחה בעקבות התיווך שעושה המתאם או התייעצויות ביניהם.

ממוצעי תפיסות העו"ס וההורה של הקשר ביניהם בתהליך ההכנה

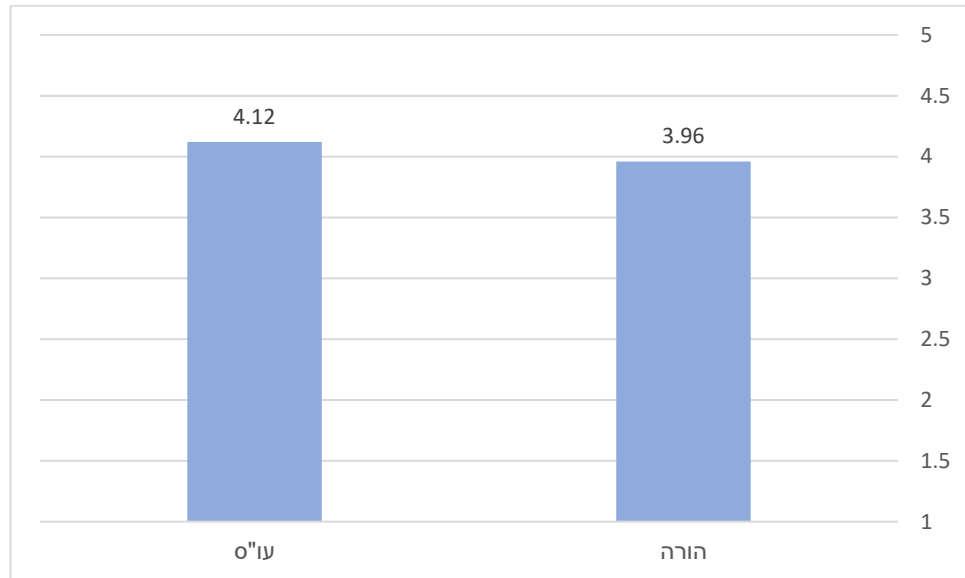
3.2 קשריה של ההורים עם העו"ס בשלבי ההיוועדות

השוואה בחשיבות קשר בין ההורים והעו"ס בתהליך ההיוועדות מעלה כי הן ההורים והן העו"ס תפסו את חשיבות הקשר ביניהם במידה גבוהה ומשמעותית. עם זאת, המחקר האיכותני שופך

אור על מורכבות מערכת יחסים זו, ועל הפער בין תפיסת חשיבותה לבין היכולת לכונן מערכת יחסים טובה הלכה למעשה.

ממוצעי תפיסות הע"ס וההורה של הקשר ביניהם בתהליך ההיוועדות

הראיונות העלו כי העדר יחסי אמון או היווצרותם היו מרכיב משמעותי לאורך תהליך קד"ם. עולה כי התכנית (מחקר זה בדק עד סיום שלב ההיוועדות) מסייעת לבני משפחה ואנשי המקצוע לבסס יחסי אמון, אשר מייצרים סביבה בטוחה בה ישתפו המשפחות בדאגותיהם. יחסי האמון מאפשרים למשפחות תחושת מסוגלות לבקש עזרה, פרקטיקה שנמצאה קשה עבור משפחות במצבי סיכון.

כאמור, נקודת הפתיחה של תכנית קד"ם מתאפיינת לרוב ביחסים הדדים של חוסר אמון. מערכת היחסים שבין הרווחה לבין המשפחות תוארה כבעלת מאפיינים של חשדנות גם מצד אנשי המקצוע וגם מצד המשפחות. גם המתאמים העידו מספר פעמים כי חוו חוסר אמון הדדי זה בין העו"ס והמשפחות. במהלך הראיונות תארו המשפחות את הקושי לסמוך על הרווחה ואת חווית חוסר האונים בהתמודדותם עם דאגותיהם, מה שהיווה חסם להשתתפותם בתכנית. כך למשל אמר אחד מהאבות:

אני באתי לתהליך הזה טעון ועצבני, שנים נלחמתי על הילדים שלי, מול הרווחה, מול כל העולם ואשתו, נלחמתי עליהם ולא הצליחו לקחת לי אותם.

ממספר ראיונות ניתן להצביע כי קיימת תחושה שאנשי המקצוע (לא רק ממערכת הרווחה) דואגים לשלומם של הילדים, אך לא ברור מה מידת דאגתם להורים, האמונים על שלומם של ילדיהם. למשל, בריאיון עם עו"ס היא מציינת כי אנשי המקצוע לא ראו את הקשיים עימם מתמודדים ההורים בהורותם לילדים עם צרכים מיוחדים, ולא הצליחו לראותם כדואגים ומסורים. באופן דומה, לעיתים הוזכרה גם מערכת החינוך ככזו שהפסיקה להאמין בכוחות המשפחה, ובפרט בילדים. מצבים אלה מאיבים על פיתוח היכולת של ההורים לסמוך על הגורמים המקצועיים. לכך גם נילוות החרדה והאיום שמא ההתקרבות לרווחה תפתח מחדש את הדלת להוצאת ילדיהם מאחזקתם. כפי שמעיד אחד ההורים שחושף בפני החוקרת את ההתלבטות שלו אם לשתף את הרווחה בקשייו הרפואיים והנפשיים שכן: "ככל שתגידי שאת במצוקה, זה הופך את ה'תיק' ליותר קשה". יש הורים שציינו כי תחלופת העו"ס ייאשה אותם, או כי חוו שיפוטיות וביקורתיות שמנעו מהם להמשיך בקשר.

מבחינת העו"ס, מספר פעמים הוגדרו משפחות כ"לא משתפות פעולה", משמע בעלי עמדה פסיבית או מתנגדת לכיוון שהעו"ס הציעה. עם זאת, המחקר מביא גם עדויות לעו"ס שמביעים אמון ביכולת המשפחות לשינוי, אמפתיה למצבים אליהם נקלעו ההורים ורצון פנימי לצאת עם המשפחה למסע. באחד המיקרים אף ראתה העו"ס צורך לקחת אחריות ולהתנצל בפני בני המשפחה על היעדר הטיפול הרציף בהם, ולנסות לבנות מחדש מערכת יחסים מכבדת וקבועה. מהראיונות עם אותה המשפחה למדנו כי צעד אנושי וכנה זה הוכיח עצמו בתהליך שנבנה עימם:

באתי אליהם הביתה. אמרתי להם שהבנתי שאנו כמחלקה לא טיפלנו בצורה נאותה בפנייה שלהם לפני כמה חודשים, והיא התגלגלה. אני מרגישה שהתנהלנו לא נכון. הדרך שלי היא לקחת אחריות שהתנהלתי לא נכון, פשוט להתנהל נכון. תתנו לנו את ההזדמנות לתקן את מה שלא היה בסדר. אני כעובדת סוציאלית מאמינה שמה שחשוב זה כנות, לפני שמשתמשים בפרוש, שיקוף ואמפטיה, צריך שתהיה כנות.

הציטוט הבא מאב שהשתתף בקד"ם יש בו כדי להעיד על מגמה שנראית בקד"ם, המתחילה בהסתייגות ממערכת הרווחה וממשיכה בהעלאת אמון בה:

עצם זה שיש מעליה את הסטיגמה הזאת של עו"ס, פה אני כבר... כאילו יש חומה, אי אפשר להגיע אליה. ואחרי שישבתי איתה לשיחה בארבע עיניים... שם נפל לי האסימון שהיא באמת לטובתי. שם בשיחה הזאת היא אמרה לי 'קח בחשבון שלא משנה מה תעשה, אני יודעת למה אתה מסוגל, ואני עליך

לא מוותרת'.... המילים האלה שברו אותי כאילו... לפרוץ את החומה... וזה רק איתה. עם שום עובד סוציאלי אחר זה לא ככה.

4. הקורונה כהקשר

לא ניתן להתעלם ממשמעות הקורונה על המשפחות בשנה האחרונה, ועל כן הוספנו היבט זה לדיווח הממצאים כהקשר של שלב ההכנה וההיוועדות. בהתאם לבקשת צוות ההיגוי נעשה מאמץ מיד עם פרוץ הקורונה ללמוד על חוויית המשפחות, צרכיהן ודרכי התמודדותן. לפיכך, צוות המחקר התגייס במהירות לביצוע ראיונות עם משפחות שהיו לאחר ההיוועדות ולאחר כחצי שנה מיום ההיוועדות, תוך שהוסיף גם שאלות המתייחסות להתמודדותן באותה עת. (נתונים בנושא דווחו באפריל 2020). למעשה, גם המשך איסוף הנתונים נעשה בתקופת שגרת החירום של הקורונה. במהלך חודשים אלה נערך צוות התוכנית במטה וביישובים ולהפעיל את התהליך במגבלות האפשריות בהתאם להנחיות משרד הבריאות. לפיכך תהליכי ההכנה להיוועדות נעשו בחלקם בזום או כאשר התאפשר במפגשים ישירים, אך לאו דווקא בבתים. ההיוועדות לרוב עברה לשלב בין מפגש סינכרוני לא-סינכרוני, כאשר (לרוב) המשפחה, נציגים רלוונטיים ממערכת הרווחה והמתאם יושבים יחדיו, (לעיתים עם חלק מהתומכים), ואילו המשתתפים האחרים בזום.

ממצאי המחקר מעלים מספר השפעות של מגפת הקורונה על המשפחות. הצלבת הקשרים של חלק מהמשפחות כמו: עוני, דאגות למצב הילדים, הגירה, בדידות חברתית – מחמירות את מצבן בממדים הבאים:

העמקת מצוקה כלכלית ונפשית: אין בידינו אומדן מדויק של נושא רגיש זה. עם זאת, התרשמנו כי מספר לא מבוטל של משפחות עימן שוחחנו בשנה האחרונה חוו ירידה במצבן הכלכלי. מגיפת הקורונה כפתה סגירת מקומות עבודה ויציאה לחל"ת. את המדינה ואת העולם כולו היכה גל של העמקת עוני ועוני חדש. במשפחות שחיו בעוני, לרוב העוני הועמק (אנדבלד, הלר וכראדי, 2021) ואי הבטחון התזונתי גדל, ולכן מעבר לכך שיש הורים ששיתפו אותנו במצוקה זו, ניתן להניח כי מצב זה איפיין משפחות רבות שמגיעות לקד"ם וחיות בעוני. נראה כי הקשיים האוניברסליים של הקורונה מתחדדים אצל משפחות המתמודדות עם חווית מצוקה כלכלית ועם סביבה שאינה תומכת דיה. היות משפחות רבות בקד"ם גם של הורות יחידנית, מעלה את המורכבות של תקופה זו. מחקרים שיוצאים בשנה זו מעידים גם על החמרה במצוקות נפשיות קיימות ועל היווצרות מצוקות חדשות.

הסתגרות בבית וריחוק חברתי: מדיניות ההגבלות של משרד הבריאות נעה במשך חודשים ארוכים בין סגרים, לבידודים (בשל חשיפה לחולים) לשמירת ריחוק חברתי, מה שהגביל את מספר הנוכחים במפגשים, צמצם תחבורה ציבורית ועל כן הגביל מפגשים, וסגר לפרקים ארגונים נותני שירות. על הקושי שיצרו מגבלות אלה נוסף הקושי של ההסתגרות בבית. בנוסף, לא לכל המשפחות יש נגישות מקוונת לכל הילדים הלומדים, והתנאים לפרטיות ללמידה ושהות בבית הם מוגבלים עבור חלק מהילדים. למרות עדות אחת ששמענו מאמא על הנחת שמביאה לה תקופה זו עם הילדים לצידה ועל הורדת הלחץ של חובת הנוכחות מבית הספר, מספר משפחות העידו כי חוו מצב זה כסוגר ומעיק. ההסתגרות בבתיים הצפופים, החיכוך הקרוב בין בני הבית, כאשר ברקע מצוקה כלכלית ודאגות קודמות – העמיק את חומרת המצב בקרב חלק מהמשפחות. כך למשל שיתפה אחת האמהות:

בבית משעמם. הם לא רגילים להיות כל הזמן בבית מול מחשב ומול טלפון כל הזמן, וזה מאוד השפיע בעצבים שלהם ובמצב רוח שלהם.

שינוי מתכונת המפגשים עם המתאם והעו"ס: המפגשים שהיה נהוג לקיימים בבתיים, בחלק מתקופת הקורונה לא יכלו להתקיים באופן ישיר, והתקופה לוותה באי וודאות. אחת האימהות ציינה כי הפריעו לה המפגשים בחוץ עם המתאמת בגלל חוסר הפרטיות. בנוסף, היו היוועדויות שנדחו בגלל בידודים, מחלות וסגרים והיתה התלבטות האם לקיימן או לא בלי תומכים מסוימים. גם לעצם הדחיה שנעשתה בליית ברירה יתכן והיתה משמעות של עיכוב החלטות והמשך המצב המדאיג ללא טיפול הולם. עם זאת, עם הזמן מפגשים מקוונים הפכו למוכרים יותר והתהליך נעשה מאפשר יותר ויעיל יותר. נראה כי אנשי התוכנית עשו מאמצים ניכרים להמשיך את התהליכים שהתעכבו, שמרו על קשר טלפוני וניסו לקדם היוועדויות כאשר התנאים איפשרו זאת. מכאן, למרות עיכובים בתהליכים התרשמנו כי תהליכי ההכנה עמדו בציפיות וכי היוועדויות הפיקו את התכנים וההחלטות המתבקשות. כך לדוגמה, אחד המתאמים הצביע על כך שלדעתו לא חל שינוי מהותי בשל מגבלות הקורונה, אך דבריו גם מעידים כי קשר ישיר הינו המצב העדיף:

בדרך כלל אני נפגש עם אנשים פנים אל פנים, אבל פה במקרה הזה נפגשתי איתם בזום או בטלפון. ואני לא חושב שזה השפיע לרעה יותר מידי. מה שכן, קשר ישיר הוא תמיד יותר טוב מקשר כזה שהוא לא ישיר.

אתגרי המחקר ומגבלותיו

במהלך התקופה בה התבצע המחקר האיכותני והכמותני נתקלנו באתגרים ביחס להיענות הנחקרים לקחת חלק במחקר. כצוות מחקר למדנו ביחד את האתגרים, שיתפנו בהם וניסינו למצוא, ביחד עם הצוות מהשדה, פתרונות שונים. להלן חלק מאתגרי ביצוע המחקר:

להלן נציג מספר סיבות אפשריות לקושי בהיענות ביחד עם דרכי ההתמודדות שלנו עימן:

הסכמת המשפחה להשתתף במחקר: לפני כל פניה שלנו אל ההורים (ובהמשך אל ילדיהם) ביקשנו לוודא כי המשפחה נתנה את הסכמתה למחקר לאחר שהנושא עלה בפניהם על ידי המתאם. במעט מהמקרים בהן משפחות לא נתנו את הסכמתן כי ניצור קשר, ביקשנו לחזור אליהן באמצעות המתאם, המלווה או העו"ס, כדי להסביר את חשיבות תיעוד והפצת הניסיון שרכשו. בהעלאת הנושא בישיבות וועדות ההיגוי של קד"ם נידונה סוגיית חיוב ההורים לקחת חלק במחקר כתנאי להשתתפות בהליך קד"ם. הוחלט כי אין לחייב הורים כתנאי להשתתפות, אך יש לפעול לקידום השתתפותם כבר בהצגת הליך קד"ם על יד העו"ס, ובהמשך לתווך זאת בסיוע המתאמים, המלווים והעו"ס ככל שיידרש. כפי שמעידות הנקודות הבאות, לא פעם מתן האישור מצד ההורים אינו מעיד על היענות בפועל להשתתפות במחקר.

שונות תרבותית: חלק ממשפטי תהליך קד"ם שייכים לקהילות תרבותיות מסוימות שיש להן הקשרים ומאפיינים המזמנים התייחסות מחקרית מיוחדת. כך למשל: הנגשה שפתית למשפחות שהגיעו מצרפת או אתיופיה, אישור מהרב במשפחות חרדיות, התאמת לבוש ושיח בקהילה החרדית והכרת מאפיינים תרבותיים ביחסי ממסד-אזרחים עם משפחות שעלו מברית המועצות לשעבר. כדי להתמודד עם מאפיינים אלה נקטנו בהנגשה תרבותית של המחקר, כמו ראיונות בשפת המוצא (צרפתית, אמהרית, רוסית) עם מראיינים שמכירים את תרבות המוצא, קבלת אישור מרבני הקהילה לשאלות המחקר וקבלת עצות מהם כיצד להתנהל עם הקהילה החרדית בעת המחקר, לבישת לבוש ההולם את ערכי הקהילה ועוד. נציין במיוחד כי בהקשר לקהילה החרדית ויוצאי אתיופיה חשנו לרוב בסגירות אל מול פעולות היישוג המאומצות ולא פעם אף נדרשנו לתיווך. כקבוצת מחקר קיימנו התייעצויות בנושא והשתמשנו בניסיון שצברו המראיינים בשטח כמו גם ניסיון של חוקרים בצוות מביצוע מחקרים מודעי הקשר אחרים.

תחילת המחקר מהשלב הראשוני של הפעלת המודל: כפי שהוחלט בוועדת ההיגוי, המחקר יצא לדרך עם תחילת ביצוע הליכי קד"ם הראשונים בשנה הראשונה לקיום הפיילוט. באופן זה למדנו מתחילת הדרך את התבססות המודל ואת הניסיונות השונים שהיו בו. עם זאת, חקר התהליכים הראשונים העלה ממצאים שחלקם קשורים לשלב ראשוני של הרצת המודל. תוך

כדי הלמידה שנעשתה בשטח נעשו שינויים והתאמות במספר היבטים. תהליך הלמידה העמוקה והנמשכת בשטח מעיד כי נעשים ניסיונות עקביים להתאים את המודל להקשרים בו הוא מתקיים לקראת הרחבת התכנית ודיוקה.

עיתוי המחקר לאחר ההיוועדות: המחקר מבקש ללמוד רטרופקטיבית את תפישות השותפים לתהליכי קד"ם ועל כן הוא מתבצע לאחר ההיוועדות. בשל קשיים ואתגרים שונים, בייחוד בהשגת ההיענות של ההורים, הילדים והעובדות הסוציאליות, לא פעם נדחו מועדי הראיונות ולמעשה התבצעו בשלבים הראשונים של יישום תוכנית המשפחה. אף כי בשלב זה שאלות המחקר לא התייחסו לשלב היישום, ניכר היה בחלק מהראיונות כי מידת שביעות הרצון מיישום תוכנית המשפחה השליכה על התשובות שניתנו. כדי להתמודד עם אתגר זה המראיינים גילו אמפתיה לשיח שהעלו המראיינים וחיזקו באמצעות הקשבה את האמון עימם, אך שבו וכיוונו את המראיינים להתייחס לחווייתם בשלב ההכנה וההיוועדות בלבד.

השלכות מהתכנית למחקר: בחלק מהראיונות חשנו כי חוויות של אכזבה ואי שביעות רצון מהתהליך משליכות על המוכנות של ההורים לחלוק עימנו את חוויותיהם. שמנו לב כי מספר הורים ציפו לשינוי מהותי מיד עם תום התוכנית. חלקם התייחסו לפן הכספי ולהבטחות שקיבלו טרם ההיוועדות בנוגע לסכום כספי שיוענק להם. חוסר שביעות הרצון, המרמור וחוויות הכעס ש"רימו" אותם, לדבריהם, השליך על הראיונות עימם. מכאן, למרות הניסיונות לקיים את הראיונות סמוך להיוועדות, היה קיים קושי של חלק ההורים להתייחס לפן הנוגע לטרומ ההיוועדות ולהכרות המוקדמת עם מערכות הרווחה. גם כאשר נעשה ניסיון מצד החוקר להישאר בעבר, ההורים לא הצליחו להתגבר על הכעס והרגישו שהריאיון משמש מצע נוח לפרוק את שעל ליבם, ולהתייחס לתחושותיהם בהווה.

קושי אובייקטיבי באיתור חלק מההורים: למרות שמספרי הטלפון הועברו אלינו, לעיתים היה קושי ליצור קשר עם ההורים. רבות הפעמים שהטלפון היה מנותק או שלא היתה תשובה. היו הורים שדיווחו כי הם לא נוהגים לענות למספר "לא מזוהה". כדי להתמודד עם מצב זה ניסינו לחזור טלפונית, לשלוח הודעות וואצאפ ולהעזר בבעלי תפקידים (מתאם, מלווה, עו"ס) כדי להשיג אותם.

השלכות למחקר ממערכת היחסים בין הלשכה לשירותים חברתיים לבין המשפחות: בשיחות עם חלק מההורים ניכרה חשדנות כלפי החוקרים. עלו שאלות המבקשות להבין את מניעי המחקר והליך ביצועו כדוגמת: "מדוע את שואלת את זה?" "האם הריאיון הוא על ההיוועדות או על המצב שלי?". במיוחד בחלק הנוגע ל"בדיקת הדאגות", ניכר היה כי ההורים לא חשים בנוח עם השאלות, מנסים להתחמק, להתנצל ואף מבקשים לסיים את השיחה.

תגובותיהם העידו כי החוקרים נתפסים חלק מהממסד השייך למערכות הרווחה מהן הם נחלו אכזבה. למרות ההסברים הכנים והמפורטים שנתנו, לרבות הסבר על סודיות התשובות והיותנו גוף שאינו שייך למערכת הרווחה ושאינו מצדד באף צד, חשנו לא פעם סקפטיות וחוסר אמון ביחס לתשובותינו. הדבר גם התבטא בחוסר רצון לשתף בפרטי הליך ההכנה או חוויית ההיוועדות לעומת רצון למקד את השיחה בהבטחות שההורים חשו כי לא מומשו.

במספר ראיונות התרשמנו כי הימנעות מאמירת 'לשון הרע' הטו את תשובות ההורים, במיוחד במשפחות בעלות זיקה דתית. אלה שיתפו כי חשו שהן פוגעות בכבודן של העובדות הסוציאליות כאשר נשאלו לגביהן. תגובות מעין: "את מבקשת ממני להגיד לשון הרע עליה [עובדת סוציאלית]", "אני מכבדת אותה [את העובדת הסוציאלית] ולא מוכנה להרחיב", וכן, חוסר הנוחות וההיסוס לומר את אשר על ליבם בלט בתשובתם כשבפועל הם הציגו דוגמאות על מתח הקיים בינם לבין העובדת הסוציאלית, על אמון שמזמן אבד בניהם ועל יחסי קרירות וריחוק בניהם לבין המערכת.

מאפייני השאלון הכמותני להורים: השאלון הכמותני שנוצר נחוה מבחינת מתודית עבור חלק מההורים כארוך ומבלבל, כדורש משאבי זמן ומאמץ רגשי ומחשבת. חשנו כי חלק מההורים התעייפו במהלך המענה לשאלות ולא הרגישו בנוח עם הצורך לבקש הסבר כאשר נראה להם כי שאלות אינן ברורות או דומות זו לזו. תמיד במיקרים אלה נתנו הסברים שפישטו את השאלות ובמקרה הצורך גם קטענו את הריאיון לשני מפגשים. במעט מיקרים ההורים נמנעו מלהמשיך את הריאיון וכך נותרו מספר שאלונים לא גמורים. בשונה מכך, חלק מההורים דווקא רצו לשתף ולהסביר את מניעיהם למתן תשובות מסוימות. במיקרים אלה הריאיון התארך משום הנחיצות לפרוק ולשתף. במיקרים אלה ניסינו לחוש מתי נכון לאפשר זאת ומתי ניתן למקד את ההורה באופן אמפתי כדי לקדם את הליך הריאיון עימו. את ההסברים הנוספים ששיתפו ההורים רשמנו כחלק מנתוני המחקר. נעשה ניסיון לחשיבה על קיצור השאלון אך הדבר לא בוצע מפאת החשש מאיבוד נתונים שיספקו מידע באשר למדדי המחקר ובשלב זה הנושא נבחן מחדש.

היענות העובדים הסוציאליים לשאלון הכמותני: דפוס היענותן של חלק מהעו"ס ומשך הזמן עד שמילאו את השאלון היווה אתגר בקשר עימן. בתחילת הדרך כל הראיונות בוצעו באופן טלפוני, אך נראה היה כי השאלון נחוה בעיני העו"ס הנשאלות כארוך. על כן, הוחלט להציע חלופה לבחירתן באמצעות שליחת השאלון למענה עצמי. למרות הבעת מחויבות בעל פה למילוי השאלון בפועל אפיין את העו"ס משך זמן ארוך עד החזרת השאלון, או קביעת מועד לראיון בעל פה. במיקרים אלה שבנו וחזרנו אליהן, תזכרנו אותן וחיזקנו בפניהן את חשיבות השאלון.

קולם המועט של הילדים: בהתאם לכללי האתיקה, חקר הילדים נעשה רק ברשות הוריהם ובתנאים שאלה איפשרו למחקר להתקיים (כמו מקום הריאיון והחלטה על נוכחות דמות נוספת), וכן נעשה בהסכמה מדעת של הילדים לאחר הסבר ישיר בפניהם על משמעות המחקר. במקביל, הכשרנו את המראיינים במיומנויות של ריאיון ילדים. מתחילת התהליך התגלה חסם בהגעה אל הילדים, אם מתוך החלטה של המתאמים כי חשיפה לראיון עלולה להלחיץ או לא להתאים, או מתוך החלטה של ההורה לא לאפשר זאת. לפיכך, למרות אמונתנו בזכות של הילדים להשמיע את קולם על חוויותיהם ודעותיהם מתהליך קד"ם, נבצר מאיתנו להגיע אל מרבית הילדים שהשתתפו בתהליך.

הכללה חלקית מחקרי מקרה: החלק המעמיק של המחקר האיכותני מתאפשר בזכות הבחירה בהתמקדות בחקרי-מקרה. עם זאת, מטבעו מערך מחקר המבוסס של חקר מקרה הינו עם יכולת הכללה חלקית בלבד. חקר-מקרה מבוסס על ההנחה כי המציאות מורכבת וניתנת לפרשנויות שונות, ולכן מסקנותיו מתאימות למקרה הנחקר בלבד. אף כי יש לתובנות ולמסקנות את היכולת לשפוך אור על מיקרים דומים, אין המחקר האיכותני מתיימר לייצר הכללות. נציין כי כקבוצת מחקר שיתפנו ועימתנו את כיווני הממצאים שאליהם נחשפו החוקרים השונים. שיחות אלה איפשרו לנו לזהות ולתקף מגמות והתלבטויות שעלו במהלך תקופת המחקר.

קורונה: מגיפת הקורונה שפרצה בתחילת 2020 ונמשכת עוד בעת כתיבת דוח מחקר זה הגבילה גם היא את ביצוע המחקר שתוכנן. תכני המחקר המבקשים לברר את יעילות הליך קד"ם במספר ממדים ולהבין את חוויית ההשתתפות בו, למעשה הוגבלו, כיוון שקשר של הכנה להיוועדות וליווי בשלב היישום קיבל אופי שונה, מערך ההיוועדות השתנה ובהתאם גם חוויית ההשתתפות בה ועוד. בהתאם למגבלות, גם כלי המחקר השתנו ועברו להיות טלפוניים בעיקרם, אם כי גם בתקופה זו, כאשר התאפשר, ביצענו מספר ראיונות פנים אל פנים. עם זאת, פניות המרואיינים בתקופה זו היתה לעיתים מוגבלת, אם בשל הצפיפות בבית בעת הסגרים ואם בשל מצב הרוח. נציין כי גם צוות המחקר חווה מציאות משותפת, והיה גם הוא נתון להשפעות הקורונה וניווט את ביצוע המחקר בהתאם לכך. עם זאת, כל הראיונות שתוכננו בוצעו והתכנים המתבקשים עלו.

המלצות

ההמלצות שלפניכם נכתבו ברוח הערכה מעצבת ומכוונות למספר בעלי תפקידים הקשורים למערך קד"ם: קובעי מדיניות במשרד הרווחה וברשות המקומית, גוף מפעיל, עובדות סוציאליות, מתאמים ומלווים. המלצות אלה מהווה המשך להמלצות שניתנו בדוח המחקר הראשון, תוך דיוק ותוספות לאור ממצאי שנה זו שהם רבים יותר ומבוססים על הצלבת ממצאים כמותניים ואיכותניים.

עיצוב מודל הפעולה של התוכנית

קיימות מספר סוגיות מקצועיות בהפעלת המודל שממצאי המחקר מצביעים על חוסר בהירות ביישומן או מעלים שאלות על תרומתן. מומלץ ללמוד סוגיות אלה ואחרות העולות מתוך הממצאים והמשך ההמלצות ולדון בהן, על מנת להמשיך ליצור את ההתאמות הנחוצות.

השתתפות העובדת הסוציאלית בתהליך ההכנה להיוועדות: על תקופת ההכנה אחראי המתאם. עקב חוסר הבהירות שנוצר לא פעם בתפקיד העובדת הסוציאלית בתקופה זו, מומלץ לחזק את תאום הציפיות ביניהם להבהרת גבולות תפקידיהם. חשיבות שיתוף הפעולה ביניהם עלה כסוגיה מרכזית הן מדברי העובדות הסוציאליות והן מדברי המתאמים. המחקר מעיד כי שיתופי פעולה אלה היו חיוניים וקידמו את מוגנות הילד כבר בתקופת ההכנה. היות העובדת הסוציאלית כתובת להתייעצות ולטיפול במצבים ובקשות בתהליך התיאום, לרבות מפגשים עם המשפחה במידת הצורך, נמצא כמקדם את התהליך. מאפיין זה שונה ממודל קד"ם המסורתי שאינו מבקש את השתתפות הרווחה בשלב ההכנה (Pennell & Burford, 2000; Sundell, Vinnerljung, & Ryburn, 2001). בעת עיצוב המודל הארצי חשוב לדון ביתרונות ובחסרונות של שיתופי הפעולה בין המתאם והעובדת הסוציאלית, לברר את מידת יעילותם, את ייחודיות תפקידם בשלב זה, ובהתאם לעצב את אופיו של קשר זה וליצור הבנות משותפות כלפיו.

הגדרת מאפייני התומכים, הכנתם וחשיבה מחודשת על איתור תומכים במצבים רגישים: סוגיית התגייסות התומכים לתהליך ומידת תרומתם בהיוועדות (ולאחריה) עדין נלמדת. מלבד בחירה מותאמת של תומכים למצב הספציפי של המשפחה ולאפשרותם למימוש מחויבותם, חשובה הכנה רבה שלהם לתהליך ההיוועדות, ובמיוחד לתפקידים בזמן הפרטי. בנוסף, על אף היות התומכים חלק אינהרנטי מהרעיון שבבסיס קד"ם ומביצוע תוכנית המשפחה, במקרים מסוימים חשוב לשקול מחדש את גיוסם לאור הרגישות העולה מצד משפחות במקרים של חשש מחשיפה (Huntsman, 2006). כדאי לעבוד עם התומכים על זיהוי חששות מעין אלה

היכולים להתעורר כאשר מעורבים מצבי אלימות, תקיפה מינית, מוגבלויות שונות, מעורבות בפשע ועוד. חשיפה זו דרמטית במיוחד כאשר היא בסביבה הקרובה, וכאשר מדובר בקהילות סגורות, בהן מערך הקשרים של המשפחה עם הקהילה הוא מסועף, ממושך ועלול להיפגע. בהקשר לכך, יתכן וראוי לקיים **דיון נוסף על תנאי הקבלה לתוכנית** בכדי לבדוק מחדש האם החלת מודל קד"ם מתאים בכל מצב. ניתן לדון למשל האם כדאי לברר מראש האם משפחה תהא מוכנה לשתף תומכים בדאגותיה, האם המודל מתאים לכל סוגי הדאגות, לרבות מיקרי חירום וחוקי, והאם יש מצבים בהם משפחות פחות בשלות לתהליך זה המבקש את ריבונותן על התהליך.

מאגר מתאמים מגוון תרבותית: בקרב חלק מהמשפחות התרשמנו כי קיימת חשיבות להתאמה תרבותית בין המתאם ו/או עובדת סוציאלית שהינם מאותה תרבות. מעבר להנגשה שפתית ולביסוס יצירת האמון, מתבקשת לעיתים הבנה תרבותית (Barn & Das, 2016). לצורך כך חשוב להמשיך במאמץ לגייס להכשרות מגוון תרבותי של מתאמים, ובהכשרות גם ללמוד על תפיסות תרבותיות שיכולות לסייע בהבנת המשפחות. כמו כן מומלץ לשאול את המשפחות לגבי התאמה זו, כי יתכנו מצבים בהן הן ימנעו ממתאמים מקהילתם.

התאמות תרבותיות והקשריות של המודל: מומלץ ליצור דיון באשר להתאמות תרבותיות של המודל לקהילות עם מאפיינים ייחודיים ולמשפחות עם הקשרי חיים מורכבים (Waites, Macgowan, Pennell, Carlton-LaNey & Weil, 2004). הדוגמה של הקהילה החרדית מצביעה על התאמות תרבותיות קיימות, כגון עבודה עם רבני הקהילה, אך גם מלמדת על הצורך להמשיך להעמיק בהתאמות אלה. דיון כזה, אשר מומלץ כמובן לעשותו עם אנשים שונים מהקהילה יכול לברר סוגיות רגישות שעלו במחקר כגון: היבטים של שיתוף הילדים בהחלטות, משמעות סיכון רוחני (שעלה במחקר) ומשמעות החשיפה בקהילה סגורה.

קבלת החלטה אסטרטגית - בין מיקוד הדאגות להרחבתן: מסתמן כי התוכנית החלה להתמקד בדאגות המרכזיות הכרוכות במצב הסיכוני של הילד/ים. עם זאת, כדאי כי הדרכת המתאמים תאפשר לדון במשמעות שתי האסטרטגיות שזוהו (מיקוד בדאגה מרכזית או במספר דאגות), בהתאם לכל משפחה. תהליך קד"ם נע על הרצף בין הרחבת ההתערבות למיקודה. הראשונה, מתייחסת להזדמנות שקד"ם מאפשר דרך ההיכרות העמוקה עם המשפחה להיחשף למכלול דאגות שיש לאחים נוספים ולהורים. השנייה, מבקשת למקד את התהליך בפתרון דאגה קונקרטי ואף אקוטית, לרוב סביב ילד אחד, וזאת למרות ההתוודעות לדאגות המקיפות בני משפחה נוספים. כיון שחשוב שהמשפחה תחוה הצלחה, מומלץ למקד בדאגות מסוימות בשלב ראשון. החלטה זו משפיעה על מורכבות היישום הנע בין פתרון שניתן למיצוי בטווח זמן ריאלי לעומת תכנית משפחה מורכבת וארוכת טווח הנסמכת על יותר

תומכים. נראה כי ריבוי דאגות ומענים מסרבל את היכולת לתכנן ולממש את תוכנית המשפחה ועלול ליצור מצבים שבהם יש אכזבה ותסכול מאי יישום מלא של תכניות רחבות מידי. עם זאת, במצבים בהם מתגלות דאגות חדשות שניתן לדעת השותפים למצוא עבורן מענים זמינים והן לא מעכבות טיפול בדאגות דחופות, רצוי להכלילן ולהגדיל את השפעם קד"ם במשפחה.

פיתוח תפקיד המלווה: תפקיד המלווה הינו פיתוח חדש במודל קד"ם אשר קיים דיון עקרוני לגביו. תהליך הגדרת תפקידו נעשה לאחרונה, ותהליך הלמידה עדין מתרחש. בהתאם לדרך בה יוחלט להחיל תפקיד זה בתוכנית, חשוב יהיה לשלב בהכשרה תיאור תפקיד המצביע על דרכי שיתוף הפעולה שלו עם כל ה"שחקנים" בזירה ולעצבו כך שישמר את עקרונותיו הפרדיגמטיים של מודל קד"ם. מומלץ ללמוד מניסיון ארוך טווח שקיים עם עובדים סמך-מקצועיים ברשויות הרווחה, לרבות רכזי משפחות (לדוגמה: שמר, 2010). דיון מקביל רצוי לקיים לגבי היקף סל המענים ואופני השימוש בו.

הנחיית ההיוועדות - שליטה על חלוקת זמן בהיוועדות: כל אחד משלושת חלקי ההיוועדות מאפשר תפוקה עליה נסמך השלב הבא. חשוב שהמתאם יאזן את פרקי הזמן בין השלבים השונים ולעיתים ימקדם יותר, בכדי שבשלב האחרון של אישור התוכנית יוותר מספיק זמן שבו המשתתפים עדיין מרוכזים, כדי לדון בשימוות המענים שהוצעו מבחינת תקציב, גורם אחראי למימושם, מוכנות המשפחה ועוד. המעבר להנחיית ההיוועדויות בזום, תוך חלוקת הזמן לסינכרוני וא-סינכרוני, ובעקבות כך גם לעיתים היעדר חלק מהמוזמנים, קיצר לרוב חלקים בהיוועדות.

מודעות מגדרית לגבי שיתוף אבות: כדאי להעמיק את הבדיקה לגבי מעורבות האבות. סוגיה זו לא נבדקה ישירות במחקר, אך אל המחקר הופנו בעיקר אימהות, ולכן התקבלה בעיקר נקודת מבטן. תחום הפרקטיקה והמחקר בעבודה סוציאלית מעיד כי אבות לעיתים קרובות נעדרים מהשיח ומהפרקטיקה רוב העבודה מתנהלת מול ועם האמהות. יש חוסר בידע מבוסס אודות יעילות של התערבויות עם אבות, דבר המקשה על עיצוב הפרקטיקה והמדיניות של עבודה סוציאלית (Shapiro & Krysik, 2010). מומלץ לידע את השותפים בחשיבות זאת.

הכנה לילדים בהתאם לגילאיהם: התבוננות מזווית גיל הילד מלמדת כי בגיל הרך עולה תהייה על אפקטיביות התוכנית. המדיום הקבוצתי בהיוועדות נראה כי אינו מתאים להשתתפותם ובכלל ליכולתם להשפיע על אופני הטיפול בדאגות כלפיהם. ככלל, השונות בגיל מחייבת התייחסות מובחנת אשר מרכזית בשלב ההכנה. נראה כי לכל קבוצת גיל יש מאפיינים מאתגרים משלה המבקשים התייחסות, כדי לעמוד בעקרונות קד"ם. חשוב למצוא דרכים לכך שכל הילדים יבינו את התהליך בהתאם לבשלותם, שיהיו בעלי יכולת השפעה עליו ושירגישו

בנוח בהיוועדות. פתרונות כמו מסנגר או תומך לילד, האמון בהיוועדות על שלומו והבנתו את המתרחש, נראה כפתרון מתבקש.

הכשרה, הדרכה ולמידה-מתמשכת ליצירת התאמות

ביצוע התוכנית מלווה במערך הכשרה סדור לפיו המתאמים עוברים קורס אינטנסיבי המכשירם לתפקיד ובו הם מקבלים ליווי אישי בתחילת דרכם והדרכה קבוצתית. גם המלווים מקבלים הדרכה קבוצתית. העובדות הסוציאליות לרוב נחשפות למודל ביום מחלקתי ובהמשך בימי למידה פנים-מחלקתיים, בהתאם ליוזמת המחלקה. לכל בעלי התפקידים יש כתובת זמינה להתייעצות דרך הגוף המכשיר. משמעותם של תהליכי ההכשרה וההדרכה היא משמעותית ביותר, ואנו סבורות כי יש מספר נושאים שכדאי להעמיק בהם, כמו עבודה שיתופית עם ילדים, גישה מודעת הקשר לסיכון ומוגנות, עבודה מודעת עוני (ניתן לחשוב על מושגים רלוונטיים כמו ידע מתוך קירבה, הצטלבות מיקומים, הגדרות סיכון מודעות-הקשר). בנוסף, יש חשיבות עצומה ללמידה המתמשכת בשטח וברמת המדיניות, המתקיימת בתוכנית והמאפשרת ללמוד מתוך הניסיון המצטבר ולשנות נהלים והנחיות. בהתאם לכך, חלק מההמלצות הבאות נוגעות גם בעיצוב מודל קד"ם והתוכנית כולה.

השתלמויות והדרכות משותפות למתאמים, לעו"ס ולמלווים בסוגיות משותפות: לרוב נחשפים המתאמים והמלווים למצבים מורכבים ורגישים מאוד, אך הם חסרים כלים וגישות מקצועיים להתמודד עימם (כמו: ילדים/מבוגרים עם מוגבלות נפשית, חשש להטרדה מינית, הורות ויחסי משפחה מורכבים, אלימות במשפחה, עוני קיצוני), מה שמדגיש את נחיצותה של ההדרכה המתקיימת. היותם של המתאמים והמלווים גורמים לא ממסדיים ממערכת הרווחה, והעובדה כי רובם אינם עו"ס או אנשי טיפול, דווקא נתפסת לא פעם כיתרון בתהליך ובדרך בה המשפחות מקבלות אותם. עם זאת, היעדר כלים מקצועיים עלול להיות גם בעוכריהם ואף ליצור בטעות פגיעה. כיום כל אחת מקבוצות אלה מקבלת הדרכה קבוצתית, לרבות הדרכות פרטניות. מפגשי ההדרכה הינם מרחב של תמיכה, למידה, התייעצות, דיוק הפעולות בהתאם לרוח קד"ם, והן גם מאפשרות לגוף המפעיל לעקוב מקרוב אחר המשפחות המשתתפות בתוכנית. נראה כי ניתן לחשוב גם על הדרכות משולבות בין מתאמים, מלווים ועובדות סוציאליות, המקיימים ביניהם בפועל מערך קשרים מורכב. הדרכה שתעסוק בסוגיות כמו תקשורת, חלוקת עבודה ודרכי קבלת החלטות, תחזק את הקשר הדיאדי והטריאדי בין שותפי-תפקיד אלה. בנוסף, מומלץ לחשוב על ימי למידה בנושאים שחוזרים על עצמם להעמקת מקצועיות התפקיד. כדאי לקיים השתלמויות אלה ברמה מחוזית או ארצית על מנת להעמיק למידת עמיתים מרשויות שונות.

הכשרה לעבודה מודעת- הקשר: כל אחת מהמשפחות, וכל אחד מהילדים וההורים באופן ייחודי, מוקפים בהקשרים רבים המשפיעים על חייהם, כגון הקשר תרבותי, הקשר של מוגבלות, הקשר של עוני, הקשר של מגדר וההקשר של יחסי כוח. לא פעם הקשרים אלה מצטלבים ביניהם ומעצימים את השפעתם, למשל הצטלבות בין הקשר של הגירה ושל עוני. יש חשיבות לקיומה של הכשרה והדרכה מבוססת-הקשר למתאמים, למלווים ולעובדות הסוציאליות (רואר-סטריאר, 2016). הכשרה המבוססת על גישה מורכבת המודעת להיברידיות ולדינאמיות של ההקשרים, למפגש האישי של איש המקצוע עם הקשרים אלה ולתפקוד של מערכות הרווחה והקהילה ביחס להקשרים אלה. כך למשל, סוגיה מרכזית במודל כמו השאיפה לשיתוף הילדים מתגלה כערעור על סמכות ההורים, והשקיפות במעגל ההיוועדות מתגלה כאיום על עתיד המשפחה החרדית. בהתאם לגישת הלמידה הדיאלוגית, הנועצת גם עם מקבלי השירות, כדאי ליצור הכשרות העונות לצורך זה.

חיזוק גישת הכוחות בשיח עם המשפחות: בשונה מהגישה האוניברסלית לסיכון המדגישה היבטים כמו מחסור בכוחות וביכולות, התעללות והזנחה, קד"ם מזמן גם שיח על היבטים כמו: כוחות, שייכות, איכפתיות, לכידות וחוסן. בנוסף, עולים בו גם הכוחות של המעגלים המקיפים את המשפחה: משפחה מורחבת, קהילה מקומית ובעלי תפקידים שונים. חשוב להמשיך לחזק פן זה של השיח לאורך תהליך ההכנה דרך הדרכת המתאמים. לא פעם בשל הדאגות העמוקות המבט על הכוחות ועל האפשרויות הנגזרות מהן מתעמעם בקרב חלק מבעלי התפקידים, כמו גם בשל השיח המקצועי השכיח בקרב בעלי התפקידים (Adams, 2008). מומלץ לקיים דיון עם גורמי הרווחה כיצד ניתן לשמר ולהטמיע את שיח הכוחות, כך שיהפוך לדרך עבודה.

השקעה בשיתוף ילדים: בעקבות הצורך בחיזוק ההשתתפות של ילדים בתהליכי ההכנה ובהיוועדות, יש להשקיע בלמידה על הסוגייה הרגישה של שיתוף ילדים בתהליכי קבלת החלטות הנוגעים לחייהם, לרבות למידה מהצלחות מתהליכי קד"ם בהם הילדים היו שותפים (Beek, 2005; Connolly & Masson, 2014). מומלץ להשקיע בפיתוח כלים מתאימים בידי המתאמים, המלווים והעובדות הסוציאליות. מלבד הכשרה בכלים ובמימוניות מתאימות, חשוב לבסס תפיסתית סוגיה זו למשל דרך שיח על זכויות ילדים וכוחות של ילדים. יש לזכור כי למרות שיח שגור המדבר על חשיבות השיתוף, בפועל קיים פער גדול בין ההצהרות על שיתוף לבין מימושו. כפי שהוזכר, כדאי ללמוד על תפקידו של התומך/מסנגר לילדים (לדוגמה מוזכר ב: Horan & Dalrymple, 2003; Laws & Kirby, 2007). כאמור קודם לכן, לסוגיית גיל הילד משמעות על מיקומו בתהליך.

הכשרת מתאמים לאימון ההורים והילדים במימוניות השתתפות ועצמאות: חלק מההורים סיפרו כי לא היו מורגלים למערכת יחסים שיתופית וקרובה עם העובדות הסוציאליות (ועם

נותני שירותים בכלל), ולפיכך סוגיית ההשתתפות אינה מוכרת להם או שהם אינם מאמינים בכוחה. מודל קד"ם מכוון אף מעבר לשיתוף ולשותפות - לריבונות המשפחה המקבלת באופן אוטונומי החלטות על חייה (Lupton, 1998). כדאי לדון מהי הדרך לחזק מיומנות זו של ניהול עצמי. יתכן וכדאי לעבוד עם המתאמים כיצד לפתוח עם ההורים והילדים שיח אמפתי/ביקורתי בנושא, כיצד להעלות את מודעותם לחשיבות ההשתתפות והעצמאות בקבלת החלטות ולהגביר את התנסותם בהשפעה ובמעורבות במהלך שלבי המודל. כך למשל לימוד המתאמים אימון בחיזוק היכולת להגיד את אשר על ליבם מול גורמי סמכות, להתקדם לעבר מטרה, לנהל משא ומתן על רצונותיהם ועל החלטות, לשתף ברעיונות, לגייס ולשתף פעולה עם גורמים חדשים ולהגביר אחריות. במקביל, חשוב לפעול עם גורמי המקצוע (ראו המלצות בהמשך – הטמעה) שיאפשרו מרחב זה.

איתור מסרים סמויים של המשפחות: נראה כי יש משפחות אשר לקחו חלק בתוכנית, אך חשו אילוץ בעשותן זאת. יש לפתח דרכים לשיח אמפתי על הרגשות והתפיסות הסמויות של חלק מההורים והילדים בנושא, ללמוד לאתר האם חל שינוי אמיתי ביחסים ההיררכיים עם הגורמים המטפלים ובחויית המשפחה (Ney, Stoltz & Maloney, 2013).

איתור מוקדם של מספר מענים: במהלך ההכנה עולה כי חשוב למפות מענים פוטנציאליים קיימים לדאגות שמסתמנות על מנת להגיע אל ההיוועדות עם מענים ברי יישום. כדאי לחזק מסר זה בהכשרת המתאמים. הצעת מספר מענים מאפשרת את עקרון הבחירה וגם נותנת הזדמנות לענות על הדאגה במידה והמענה הנבחר נמצא לא מתאים. בעת ההיוועדות הזמן הוא מוגבל, לעיתים המשתתפים אינם רואים את מכלול האפשרויות ואין אפשרות לברר היתכנות של מענים שמוצעים. עם זאת, יש להישאר פתוחים לרעיונות חדשים ויצירתיים שיכולים לעלות מתוך הדיאלוג שמתקיים.

הידוק תאום ציפיות עם התומכים והבניית תפקידים: תהליך ההכנה מאופיין באיתור תומכים מהמשפחה, מהקהילה ומקרב מוסדות מקצועיים (Pennell, 2004). השונות בין התומכים היא רבה מבחינת קירבתם למשפחה, פניותם, המוטיבציה שיש להם לתרום לתהליך, מידת הבנתם את התפקיד ומבחינת משאביהם. כדאי לחזק בהכשרת המתאמים את מיומנות תאום הציפיות עם כל אחד מהתומכים. בדיון יובהרו אפשרויות וגבולות השתתפות התומך ויבורר מה אפשרי לביצוע מבחינתו, מה האתיקה המתבקשת, וכמובן לתאם ברור זה גם עם המשפחה. המחקר בשלב זה לא התמקד בשלב יישום תוכנית המשפחה, אך כיוון שנערך לאחר ההיוועדויות הצטברו קולות המפקפקים במחויבות של התומכים לסייע במימוש תוכנית המשפחה. התרשמנו כי ברוב התהליכים מתגבש תומך ראשי ואחרים שבדרגות מחויבות שונות או

ממוקדות מאוד. מומלץ לחשוב על כלים ודרכי התארגנות שיסייעו בידי התומכים, בפרט התומכים המרכזיים, לשמר ולממש את האחריות שלקחו על עצמם.

הכשרה לעבודה סוציאלית מודעת עוני: התוכנית מלווה בהדרכת עו"ס בפרדיגמת עבודה סוציאלית מודעת עוני (קרומר, נבו, מאיר, וויסברג-נקש, 2019). מומלץ לחזק את המלווים והמתאמים בגישה זו, כיוון שמרבית המשפחות בתוכנית הינן משפחות החיות בעוני.

התאמת ההיוועדות להקשר: לאורך השנה ניראו ניסיונות להגמיש את מודל קד"ם להקשרים בהם הוא מתקיים וחשוב להתמיד בכך. המחקר העלה סוגיות קונקרטיות כמו הצורך באמירת דברי פתיחה בהיוועדות על ידי הורים שחרדים מכך או לגבי מעמסת הכיבוד שמוכן/נקנה על יד המשפחה. נראה שחלק מהנושאים עולים בשיחות עם המתאמים ו/או המלווים הקרובים למשפחה, וחשוב להמשיך ללמוד מחוויותיהם כיצד להתאים את המודל כך שישמור על ייחודיותו וגם יהיה רגיש למשפחות. כפי שהוזכר בפרק עיצוב המודל, שיח גלוי על ההקשרים השונים עם כל הגורמים יאפשר איתור של נושאים לא מדוברים מחד ואיתור תפיסות סטריאוטיפיות שאינן מתאימות מאידך. הכשרה לשיח כזה דרושה בכל הרמות.

הטמעה

לצורך הטמעת מודל קד"ם חשוב לבסס במחלקה לשירותים חברתיים תהליכי למידה במרחבים שונים של קהלים, לרבות למידה עם המשפחות שחוות את התהליך ותרומתן להבנת המודל יכולה להיות עצומה. ניתן למסד חגיגת הצלחות, למידה מהצלחות ו/או היוועצויות, כמו גם למידה תיאורטית. כך למשל בנושאים הבאים:

רתימת מנהלת המחלקה להובלת המודל: ראשת המחלקה לשירותים חברתיים מהווה את אבן הראשה בהנהגת התוכנית על עקרונותיה הייחודיים והבנת תרומתה לאורך זמן. חשוב לשמר את יכולתה לתחזק את מודל קד"ם כהילכתו ולחלחל את רוחו בקרב כלל העובדות, וכן את תהליך היישום על אתגריו. ניתן לחשוב על קבוצת עמיתות ארצית/ מחוזית של מנהלות המחלקה ומתכללות התוכנית לחיזוק מסריה והתמודדות עם אתגריה.

העמקת ההיכרות עם הקהילה לשם הסתייעות במענים קיימים בקהילה: למרות שבאחריות המשפחה לאתר מענים ולהפעיל אותם, הניסיון מלמד על היתרון בחשיבות ההיכרות של העובדים הסוציאליים, המתאמים והמלווים עם הקהילות התרבותיות, הפונקציונליות והגיאוגרפיות כדרך לסייע בשימוש יעיל במשאבי הקהילה. תוכנית קד"ם נסמכת על כוחותיהם של תומכים מתוך הקהילה ועל מענים קהילתיים קיימים או חדשים שיאפשרו להשאיר ילדים שיש כלפיהם דאגות עם משפחתם, כל עוד זו לא מסכנת אותם. ההישארות בקהילה מחייבת

מערך יציב, מחויב וממושך של תמיכה בהורים ובילדים. בקהילות רבות מתהוות דרכי תמיכה פורמליות ובלתי פורמליות, גלויות ובסתר, מקצועיות וקהילתיות. הכרת רשתות התמיכה או קשר טוב עם דמויות המצויות ופועלות ברשתות אלה יכול להגביר את התמיכה המגויסת למשפחה. בכוחם של מענים קיימים בקהילה לתת בייתר קלות לגיטימציה, לפתוח שערי מוסדות קהילתיים ולסייע במציאת תומכים. ההכרות עם מענים אלה יכולה גם לסייע עבור תהליכים אחרים. עם זאת, נדרשת רגישות רבה עם משפחות שדווקא מעדיפות שלא לחשוף את מצבן בסביבתן הקרובה.

הטמעה באמצעות למידה מתמשכת של מודל קד"ם: התיעוד של העובדות הסוציאליות לגבי תחושת בדידות שלהן בתוך סביבה ארגונית שאינה מבינה לעומק את משמעות רוח קד"ם וחווה את השינוי, תומכת בהמלצה לשתף את הלשכות לשירותים חברתיים בתהליך הלמידה. נראה כי לשכות לשירותים חברתיים שהשקיעו משאבי למידה וארגון כמו ישיבות צוות וימי עיון להטמעת המודל הצליחו למנף את עקרונותיו וכליו. השקעה בלמידה גם מעבירה את המסר של חשיבות המודל ואמונה בו, את ההבנה כי יש לבצע התאמות ביחס להקשרים בו פועל, ומתן כלים מעשיים לשיפור התהליך. חשוב כי למידה זה תקשר בין ההתנסות בשטח לבין עקרונות המודל ושלביו המקוריים.

הטמעה באמצעות מיצוב מודל קד"ם כחלק מפרדיגמה רחבה יותר: לשכות לשירותים חברתיים שעוברות שינוי פרדיגמטי סביב גישות עם ערכים ועקרונות דומים יכולות לשלב את מודל קד"ם באופן טבעי כחלק ממערך תפישתי רחב סביבו מתארגנת המחלקה. גישות כמו עבודה סוציאלית מודעת עוני, עבודה מתוך הקשר וכשירות תרבותית, זכויות הילד, חיזוק דמוקרטיזציה ארגונית וצדק מאחה יכולות לסייע למודל קד"ם להיאחז בשיח קיים ולא להתקיים כ"א בודד".

הצלבת הנתונים הדגישה את ההיבט האוטונומי המתבקש בתוכנית קד"ם בתפקוד המשפחות. בשונה ממודלים במערכת הרווחה העוסקים בתהליכי שיתוף ושותפות, מודל קד"ם מדגיש היבטים של ריבונות ועצמאות. הבדל זה הינו מהותי כיוון שהעיסוק בריבונות המשפחה משמעו מהפך בגישה של שירותי הרווחה (Van Pagee, 2012). כדי ליצור שינוי ממעלה שניה נדרשת תודעה לחשיבה הביקורתית העומדת מאחורי המודל. תודעה המבקשת לשנות את יחסי הכוח בין נותני שירות למקבלי השירות, ועוד על רקע טיפול במצבים סיכוניים. אחת העו"ס הגדירה זאת כיכולת של העו"ס "להתארח אצל המשפחה", משמע, לקבל את המוסכמות והרצונות של בני המשפחה. נראה כי אי הנוחות ואף הדאגות שמעורר קד"ם נדרשת להיערכות אסטרטגית מערכתית ברמת המטה, הפיקוח, מנהלת הלש"ח, וכלל העו"ס במחלקה.

ביסוס מקומו של הילד בתהליך: ניתן לבחון איזה גורם בלש"ח יהיה אמון על מקומו של הילד, שבחלק מהמיקרים התעמעם בתוך התהליך הכולל. בעוד עו"ס המשפחה רואה את כלל המשפחה, כדאי לדון מי הגורם אשר רואה בתהליך את הילדים, מתוך נקודת מבטם. ניתן לשאול שמא עו"ס חוק נוער או עו"ס אחרת יכולה להיות מסורה לכך. הממצאים העידו כי מספר עו"ס לא ידעו להצביע במי מהילדים ממוקד התהליך והאם כאשר היה מדובר במספר ילדים, האם כל ילד קיבל את המיטב עבורו. מכאן, ראוי לחשוב כיצד המחלקה לש"ח מסדירה פורמלית גורם האמון על מקומם של הילדים בתהליך.

חשיפת גורמי רווחה וחינוך למודל קד"ם ולרעיונותיו וביסוס שיתופי פעולה ברוחו: תהליכי ההכנה עוררו פעולות שונות של המתאמים עם גורמי רווחה, ובמיוחד עם גורמי חינוך. תיווך מוסדות אלה על ידי המתאמים אף שינה לא פעם את יחס המשפחה אליהם. נראה כי סוגיית השמת הילד במערכת המתאימה לצרכיו ויכולותיו היא קריטית בסוגיית הדאגות. לא פעם לאחר אבחונים מתאימים ומוכנות לשנות מסגרת חינוכית או ליצור חוזה מחודש עם מסגרת קיימת, השתנה מצב הילד. לפיכך, כדאי לחשוב על מערך חשיפה מסודר של גורמי חינוך, רווחה וקהילה למודל קד"ם ולשיתופי פעולה אפשריים.

אחריות העו"ס לאישור תוכנית משפחה ברת-יישום: לאור הממצאים לגבי החששות משלב היישום, נראה כי יש חשיבות רבה לאחריות העובדת הסוציאלית להעריך מראש ביחד עם המשפחה את סיכויי היתכנות התוכנית. האחריות למימוש תוכנית המשפחה הינה בידי המשפחה ובאחריותה ראשית כל, לכן מומלץ לאפשר תוכנית ברת-יישום שתוביל לחוויית הצלחה בהפחתת הסיכון.

חינוך באקדמיה: ראוי להעצים את הבשורה שמודל קד"ם מביא עימו באמצעות חשיפת סטודנטים למודל במקומות הכשרה מתאימים ולימוד המודל באקדמיה. חשוב לעשות זאת תוך קישור לתפיסות העולם המונחות בבסיס המודל ולחדד את מהות הטרנספורמציה שהוא מציע.

מדיניות ארצית ומקומית

תקופת הפיילוט של התוכנית מלמדת מהם הכללים שיש להחיל כדי לתרום לעמידה במטרות התוכנית.

הרחבת פיילוט התוכנית לאוכלוסיות נוספות: נראה כי התוכנית מביאה עימה בשורה חדשה בהיבטים של עבודה שיתופית וריבונית ועל כן חשוב ללמוד כיצד ניתן להפיצה ולהפעילה בקרב משפחות מתרבויות שונות. תוצאות המחקר העידו כי נחוצה מודעות תרבותית ועבודה רגישת תרבות כדי להפעיל את מודל קד"ם באופן מותאם ויעיל. הפוטנציאל הקיים בתוכנית לעבודה

עם אוכלוסיות שאינן צורכות את שירותי הרווחה, או ששירותי הרווחה טרם מצאו את הדרך המותאמת לעבוד עימן, מעידה על חשיבות הרחבת הפיילוט. מומלץ לבחון את הרחבת התוכנית גם למשפחות מהחברה הערבית, תוך יצירת מודל מותאם.

ועדת מעקב יישום תוכנית משפחה: במהלך תקופת המחקר הוקם "פורום יישום" המתכנס 6-8 שבועות לאחר ההיוועדות לשם תמיכה בביצוע תוכנית המשפחה. התאריך להתכנסותו נקבע במועד ההיוועדות ומצוין בתוכנית המשפחה. אנו סבורות כי מומלץ שהישיבה הראשונה תקבע בין שבועיים לחודש לאחר ההיוועדות ובה תערך גם הפרידה מהמתאם. בנוסף, מומלץ שישתתפו בוועדה זו: הורי המשפחה, ילדים, אחד או יותר מהתומכים (במידה ואפשרי), מלווה המשפחה ועו"ס המשפחה, ועו"ס האמונה על טובת הילד (כפי שהומלץ לעיל). בדרך זו ייווצר רצף בין הקשר עם המתאם לקשר עם העו"ס, תקבע חלוקת אחריות בין המשפחה, המלווה והעו"ס, ויתבססו דרכים לנטר ביחד, להתאים ולקדם את יישום התוכנית. חשוב לקבוע מועדים להמשך פגישות הוועדה בטווח של כל כחודשיים-שלושה.

הגדרות תפקיד מלווה-משפחה וסל מענים: מלווה המשפחה הינו תפקיד שהתווסף למודל קד"ם בגרסתו הישראלית. בכל יישוב גויס מלווה אשר הצטרף מטעם הלשכה לשירותים חברתיים אל התהליכים אותם מובילים המתאמים. בשלבי ההפעלה הראשונים המלווה החל לפעול עוד בשלב ההכנה, ובהמשך הוחלט כי המלווה יוצע כחלק מהמענים לאחר ההיוועדות ולא לפניה (מלבד במיקרים מיוחדים). כיוון שהתפקיד מעט רלוונטי גם לשלב ההכנה, אנו מתייחסים לכך. במהלך השנה הושקעה חשיבה רבה בעיצוב התפקיד ובפגישות המלווים מוגדר בתהליך הדרגתי תפקידים כפי שנלמד מניסיונם וכפי שעוצב מתוך צרכי התוכנית. יתרונותיו של המלווה ניכרים בזמינותו למשפחה, בתהליכי התיווך, התיאום וההנגשה שהוא עושה, כמו גם בתמיכה והאמפתיה שהוא מספק. עם זאת קיים החשש כי יבצע תפקידים שהינם באחריות הורי המשפחה או התומכים, או לחילופין יתפס כחלופה לתפקיד העו"ס. יש צורך להמשיך לבדוק את תרומתו של המלווה, כמו גם להבין מה המחירים העקרוניים בהעסקתו. לדוגמה, העדר תפקיד תומך במודל קד"ם המקורי משאיר את מלוא אחריות מימוש התוכנית בידי המשפחה ומבטא כך אמון רב בה. בהתאם לדיון על עיצוב תפקידו, או אך על עצם יצירת התפקיד, יהיה חשוב לבססו בקרב שותפי- התפקיד ולהמשיך לספק הדרכה קבועה. מניסיונם של בעלי תפקידים דומים הפועלים בלשכת הרווחה בסיוע לעובדות הסוציאליות, חשוב גם לחזק דרך הדרכות ו/או סדנאות את הקשר הדיאדי, בהיבטים כמו חלוקת עבודה, דרכי קבלת החלטות ושיתוף במידע (שמר ובר-גיא, 2006). בהקשר לכך, חשוב לדון במשך תקופת הליווי שהוא מספק ובדרכים בהן ינקוט להעברת האחריות המלאה למשפחה. בנוסף על כך, כדאי להגדיר אף לפני ההיוועדות למשפחות באופן בהיר מה יכול

לכלול סל המענים וכיצד מומלץ להסתייע בו, לרבות בסיוע הכספי האפשרי בו. זאת על מנת שבעת הזמן המשפחתי בהיוועדות יתקבלו החלטות יעילות ביחס לסל זה ולמשאבי תמיכה אחרים שיש למשפחה.

תגמול הולם למתאמים: מתאמים שיתפו במחקר כי כמות השעות שהם השקיעו בקשר עם המשפחות, התומכים וגורמי הרווחה, כמו גם הדרכות והתייעצויות, היה מעל ומעבר לשעות עליהן תוגמלו כספית. אף כי היו מתאמים שהדגישו את הסיפוק הרגשי מכך, העדר תגמול הולם על שעות העבודה והוצאות הנסיעה נחוזה כמתסכל ועל כן ראוי שיטופל. בשיח בלתי פורמלי עם המלווים עלו תחושות דומות.

הקצבת משאבי זמן לעובדות הסוציאליות בשלבי היישום: המשך ליווי המשפחה ברוח השותפות של מודל קד"ם, תוך פיתוח ההדדיות והאמון שנוצרו לרוב עם המתאמים, מצריכה השקעת זמן של יצירת ושימור קשר של קירבה. יש לשקול לקדם מדיניות של הטמעת קד"ם, הלוקחת בחשבון השקעת יחידות זמן בחלק הקריטי של יישום תוכנית המשפחה. זה השלב בו מתגבשים השינויים המאפשרים להתמודד עם הדאגות. מומלץ לשקול ארגון מחדש של מערך המחויבות של עו"ס המשפחה המלווה משפחות המשתתפות בתוכנית. מומלץ ליצור תפקיד ארצי לריכוז התוכנית לשם החלת תהליכי תכלול, תכנון, עיצוב והערכת התוכנית.

רשימת מקורות

- אנדבלד, מ. הר, א. וכראדי, ל. (2020). השפעת המיתון בעקבות משבר הקורונה על רמת החיים, העוני ואי השוויון. מחקרים לדין 133. המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון.
- אלפנדרי, ר. (2016). הערכת רפורמה ארצית בתחום הגנת הילד שנועדה לשפר השתתפות ילדים בקבלת החלטות. ביטחון סוציאלי, 99, 13-30.
- אזרחי, י., רוזינר, א., חסידה, י., חן, ג. ולבד, י. (2015). מחקר הערכה על תוכנית קבוצות דיון משפחתיות (קד"ם) כהליך חלופי לנוער עובר חוק. חברת מרטנס הופמן, יועצים לניהול בע"מ.
- קושר, ח., ובן-אריה, א. (2009). השתתפות ילדים בעיצוב מדיניות חברתית-תפקידה של העבודה הסוציאלית. ביטחון סוציאלי, 81, 107-134.
- קרומר-נבו, מ., מאיר, א. וויסברג-נקש, נ. (2019). עבודה סוציאלית מודעת עוני: הנהגת הפרדיגמה במחלקות לשירותים חברתיים בשנים 2014-2018. ביטחון סוציאלי, 106, 9-32.
- רבקיין, ד. ושמעיה ידגר, ס. (2007). הערכת תוכנית ק.ד.מ. קבוצות דיון משפחתיות לנוער עובר חוק. ירושלים: מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.
- רואר-סטריאר, ד. (2016). הכשרה אקדמית לעבודה סוציאלית מותאמת-הקשר עם משפחות: תובנות ואתגרים. חברה ורווחה, ל"ו(3-4), 1-23.
- שמר, א. ובר-גיא, א. (2006). הכשרת עובדים סמך מקצועיים ליצירת שינוי חברתי: לומדים, משתנים ומשתנים. גדיש. בטאון לחינוך מבוגרים, י'. 141-158.
- שמר, א. בשיתוף עובדי עצמאות. (2010). תדריך עצמאות. תוכנית מערכתית הוליסטית לליווי משפחות עולים במעבר תרבותי. ירושלים: ג'וינט ישראל.
- Adams, P. & Chandler, M.C. (2002). Building partnerships to protect children. A blended model of family Group Conferencing. *Family Court Review* 40 (1). 503-517. DOI:10.1177/1124402375
- Adams, P. & Chandler, S. (2004). Responsive Regulation in Child Welfare: Systemic Challenges to Mainstreaming the Family Group Conference. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 31(1). 93-116.
- Adams, R. (2008). Empowerment, participation and social work. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Allan, H., Drury, I., Hollinshead, D., Merkel-Holguin, L. & Schwab-Reese, L. (2019). Nothing about me without me: Children and young people's

- experiences with family group conferences. *Child & Family Social Work*, 19(4), 1-10.
- Doi: org/10.1111/cfs.12648
 - Barn R. & Das, C. (2015). Family group conferences and cultural competence in social work. *The British Journal of Social Work*, 46(4), 942-959. Doi: org/10.1093/bjsw/bcu105
 - Beek, F. van. (2005). *This is about my future, right? Research into the opinion of children and adolescents regarding Eigen-kracht conferences*. WESP JEUGDZORG.
 - Connolly, M. (2006). Up, front and personal: Confronting dynamics in the family group process. *Family Process*, 45(3), 345–357. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00175.x>
 - Connolly, M. & Masson, J. (2014) Private and public voices: Does family group conferencing privilege the voice of children and families in child welfare?. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 36 (4). 403-414, DOI: 10.1080/09649069.2014.967989
 - De Jong, G., Schout, G., Meijer, E., Mulder, C. & Abma, T. (2015). Enabling social support and resilience: outcomes of family group conferencing in public mental health care. *European Journal of Social Work*, 19 (5), 731-748. <https://doi.org/10.1080/13691457.2015.1081585>
 - Horan, H. & Dalrymple, J. (2003) Promoting the participation rights of children and young people in family group conferences. *Practice*, 15:2, 5-14, DOI: 10.1080/09503150308416915
 - Laws, S., & Kirby, P. (2007). *Under the table or at the table? Advocacy for children in family group conferences*. Brighton, UK: Brighton and Hove Children's Fund Partnership and the Brighton and Hove Daybreak FGC Project.
 - Lupton, C. (1998). User empowerment or family self-reliance? The family group conference model. *The British Journal of Social Work*, 28(1), 107-128.

- Natland, S., & Malmberg-Heimonen, I. (2014). A study of coordinator positionings in family group conferences. *Nordic Social Work Research, 4*(2), 158-172. Doi: [org/10.1080/2156857X.2013.826142](https://doi.org/10.1080/2156857X.2013.826142)
- Ney, T., Stoltz, J.A., & Maloney, M. (2013). Voice, power and discourse: Experiences of participants in family group conferences in the context of child protection. *Journal of Social Work, 13*(2). 184-202. <https://doi.org/10.1177/1468017311410514>
- Pennell, J., and Burford, G. (2000). Family group decision making: Protecting children and women. *Child Welfare, 79*(2), 131-158.
- Pennell, J. (2004). Family group conferencing in child welfare: Responsive and regulatory interfaces. *Journal of Sociology and Social Welfare, 31*(1), 117-135.
- Ponizovsky-Bergelson, Y., Dayan, Y., Ibtisam, M.S., Roer-Strier, D., & Wahle, N. (2020). Young Children's Perspectives of Risk and Protection. In D. Roer- Strier & Y. Nadan (Ed.), *Context-Informed Perspectives of Child Risk and Protection in Israel. Child Maltreatment Contemporary Issues in Research and Policy, 10*, (pp. 263-288).
- Shapiro, A. F., & Krysik, J. (2010). Finding fathers in social work research and practice. *Journal of Social Work Values and Ethics, 7*(1), 1-8.
- Sundell, K., Vinnerljung, B., & Ryburn, M. (2001). Social workers' attitudes towards family group conferences in Sweden and the United Kingdom. *International Journal of Child & Family Welfare, 5*(1-2), 28-39.
- Sundell, K., Vinnerljung, B. (2004). Outcomes of family group conferencing in Sweden. A 3-year follow-up. *Child Abuse & Neglect, 28*, 267-287. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.09.018>
- Van Pagee, R., (2012). Family Group Conference renews the relationship between citizens and the government. In R. Clarijs, R, Malmberg (Ed.) *The Quiet Revolution: Aggrandising People Power by Family Group Conferences*. Amsterdam-SWP, (pp. 25-42).
- Waites, C., Macgowan, M.J., Pennell, J. Carlton-LaNey, I. & Weil, M. (2004). Increasing the Cultural Responsiveness of Family Group Conferencing. *Social Work, 49* (2). 291-300.

תוצאה	מדד תוצאה	יעד תוצאה	מקור מידע	שיטת איסוף מידע	לוח זמנים לאיסוף המידע
תוצאה סופית:					
מגמת שיפור במוגנות של הילדים	המשפחות ובעלי התפקידים מדווחים על השגת שינוי לטובה במוגנות של הילדים, מביעים פחות דאגות ומעריכים כי ניתן לשמר את השינוי במשפחות בהן דובר על הוצאה מהבית, הילדים נשארו בבית	בקרב 50% מהמשפחות והעו"ס מעריכים שרמת המוגנות עלתה לאור תוכנית הטיפול עליה הוחלט בהיוועדות בקרב 50% מהמשפחות שבהן דובר על הוצאת הילדים מהבית הילדים נשארו בבית	העו"ס הורה הילד	שאלונים ראיונות	השאלונים - אחרי היוועדות וחצי שנה לאחר התחלת תוכנית הטיפול ראיונות –חצי שנה אחרי התחלת תוכנית טיפול
תוצאות ביניים					
המשפחה שותפה לתהליך ו: 1. מגיעה לפגישות ההכנה 2. מגיעה להיוועדות 3. בונה תכנית	המשפחה מגיעה בקביעות לפגישות ההכנה להיוועדות, המשפחה והתומכים מגיעים להיוועדות, במסגרת ההיוועדות נבנית תוכנית שמיטיבה עם הילדים ומבטיחה את שלומם	70% מהתומכים ואנשי המקצוע מגיעים לפגישות ההכנה. 60% מהמוזמנים להיוועדות מגיעים להיוועדות. 50% מהמקרים נבנית תוכנית.	ההורה הילד המתאם העו"ס	שאלונים ראיונות דוח סיכום תהליך ההכנה דוח סיכום היוועדות התכנית שהמשפחה בנתה	השאלונים - אחרי היוועדות הראיונות - אחרי חצי שנה, למעט המתאם שירואיין אחרי ההיוועדות

<p>השאלונים - אחרי היוועדות וחצי שנה לאחר התחלת תוכנית הטיפול</p> <p>ראיונות –חצי שנה אחרי התחלת תוכנית טיפול</p>	<p>שאלונים ראיונות</p>	<p>העו"ס ההורה הילד</p>	<p>ביצוע התכנית שגובשה בקרב מהמשפחות: 20% - באופן מלא 50% - באופן חלקי 30% - התכנית לא בוצעה</p>	<p>התוכנית שגובשה על ידי המשפחה בהיוועדות מיושמת. הן המשפחה והן אנשי המקצוע מיישמים את הסעיפים הנוגעים להם בתוכנית.</p>	<p>התוכנית שגובשה ע"י המשפחה יושמה</p>
<p>השאלונים - אחרי היוועדות וחצי שנה לאחר התחלת תוכנית הטיפול</p> <p>ראיונות –חצי שנה אחרי התחלת תוכנית טיפול</p>	<p>שאלונים ראיונות</p>	<p>ההורה העו"ס</p>	<p>50% מהמשפחות המשתתפות בתוכנית ידווחו על הסתייעות אפקטיבית בתומכים</p> <p>50% מהמשפחות המשתתפות בתוכנית ידווחו על הסתייעות אפקטיבית בשירותים ממסדיים</p> <p>50% מהמשתתפים (משפחות ואנשי מקצוע) מדווחים על תחושת שותפות על פי מדדים כמו פתיחות, כוחות, פתיחות</p>	<p>המשפחות לוקחות בעלות על תהליך השינוי ומשתמשות באופן מותאם לצרכיהן וכוחותיהן במענים שהוצעו להן בתהליך ההכנה, או יוזמות מענים נוספים</p>	

			בהבעת דאגות, והשפעה על פתרונות		
השאלונים - אחרי היוועדות וחצי שנה לאחר התחלת תוכנית הטיפול	שאלונים ראיונות	העו"ס הורה	50% מההורים ואנשי המקצוע ידווחו על קשר חיובי ביניהם.	בני המשפחה נותנים אימון בשרותי הרווחה	שיפור הקשר והתקשורת בין המשפחה ובין שירותי הרווחה
ראיונות –חצי שנה אחרי התחלת תוכנית טיפול					
לוח זמנים לאיסוף מידע	שיטת איסוף מידע	מקור מידע	יעד תוצאה	מדד תוצאה	מרכיבים נוספים שיש לחקור
בסמוך לסיום ההיוועדות	ניתוח נתונים שאלון כמותני עם עו"ס	מוזאיקה עו"ס	60% מהתכניות מאושרות ע"י העו"ס	התכנית שנבנתה ע"י המשפחה מאושרת התכנית מאושרת עם הסתייגות התכנית אינה מאושרת מהם הנימוקים לאי מתן אישור (שאלון כמותני) מהם הנימוקים להסתייגויות (שאלון כמותני)	אישור התכנית איזה אחוז מהתוכניות מאושרות ע"י העו"ס

בסמוך לסיום ההיוועדות	ניתוח התכניות	מוזאיקה		ניתוח תוכניות על ידי המדגם האיכותני של התזנטים	התפלגות מרכיבי התכניות כוחות המשפחה שרותי רווחה שרותי חינוך שרותי פנאי שרותי בריאות אחר
שאלונים – חצי שנה אחרי התחלת תוכנית טיפול ראיונות – חצי שנה אחרי התחלת תוכנית טיפול	מוזאיקה שאלונים (שביעות רצון, יישום תוכנית, רמת המוגנות) ראיונות	העו"ס הורה ועדת ההיגוי	בקרב 60% מהמשפחות שבחרו בעבודת המלווה יש שביעות רצון מעבודת המלווה בקרב 60% מהמשפחות רואים קשר בין עבודת המלווה ויישום התוכנית בקרב 60% מהמשפחות רואים קשר בין עבודת המלווה ועליה ברמת המוגנות של הילדים	המלווה מסייע ליישום התוכנית המלווה משפיע על היעד הסופי "עליה בביטחון ובמוגנות של הילדים"	מלווה איזה אחוז מהמשפחות בחרו בליווי מלווה, שביעות רצון מעבודת המלווה: של המשפחות של העו"ס השפעת המלווה על יישום התכנית השפעת המלווה על התוצאה הסופית

	<p>ניתוח נתונים ממוזאיקה</p>	<p>מוזאיקה ועדת ההיגוי</p>	<p>אחוז המימוש של הסל כולו (היקף). אחוז המימוש בקטגוריות שונות. 80% מהמשפחות מממשות 80% מהסל קיים קשר בין מימוש הסל ובין מימוש התכנית קיים קשר בין מימוש הסל ובין היעד הסופי</p>	<p>בחינת הקטגוריות לשימוש בסל קשר בין שימוש בסל ובין מימוש התכנית קשר בין שימוש בסל ובין היעד הסופי</p>	<p>תקציב למימוש התכנית (סל מענים) התפלגות השימוש בסל המענים אחוז המימוש של הסל השפעת הסל על יכולת מימוש התכנית השפעת הסל על היעד הסופי</p>
		<p>מתאמים עו"ס הורה</p>	<p>השפעת הכיבוד על הצלחת ההיוועדות</p>	<p>השפעת הכיבוד על הצלחת ההיוועדות</p>	<p>כיבוד השפעת הכיבוד על ההיוועדות</p>

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

